

Kobels

ŽEMĖTVARKA IR MELIORACIJA

N 2

Kaunas, 1932 metai gegužės mėn.

Leidžia Lietuvos Matininkų ir Kultūrtechnikų Sąjunga

Žemėtvarka ir Melioracija

T u r i n y s

	Pusl.
1. Žemės reformos dešimtmečio apžvalga. <i>J. Daniliauskas, Žemės Ref. V-bos Valdytojas</i>	68
2. Lietuvos melioracijos problema. <i>Inž. J. Stanišauskas</i>	89
3. Neužbaigta kūryba. <i>J. Cigleris</i>	99
4. Vieno leidinio istorija. <i>Inž. M. Chmieliauskas</i>	114
5. Kronika	115

„Žemėtvarkos ir Melioracijos“ redakcijos ir administracijos adresas: Kaunas — Kęstučio g-vė 17 nr., 16 b.

Matininkų ir Kultūrtechnikų Sąjungos reikalais prašoma kreiptis į Sąjungos pirmininką inž. M. Chmieliauską — Kaunas, Kęstučio g-vė 17 Nr., b. 16
antradieniais, ketvirtadieniais ir šeštadieniais nuo 15 iki 17 v.

Redaktorius inž. M. Chmieliauskas

N 2

Kaunas, 1932 metai gegužės mėn.

Zemėtvarka ir Melioracija

N. 2

1932 m. gegužės mėn.

VII metai

Karo cenzūros leista

Kooperatinė „Raidės“ spaustuvė Kaune,
Kęstučio 44. Tel. 758.

Žemės Ūkio Ministeris p. J. Aleksa.

J. Daniliauskas
žemės Ref. V-bos Valdytojas.

Žemės reformos dešimtmečio apžvalga.

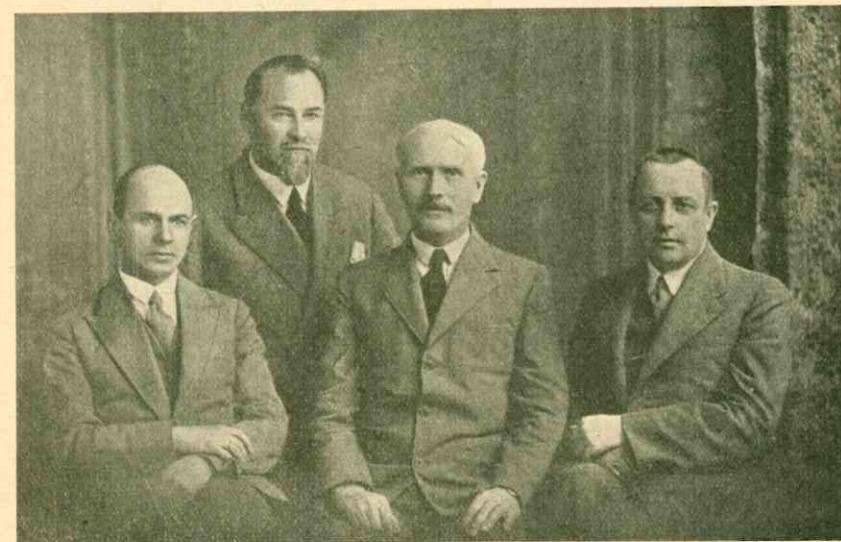
(Skaityta Apygardos žemės tvarkytojų suvažiavime,
kuris įvyko 1932 m. balandžio mén. 2 ir 3 d.).

I. Žemės reformos įstatymas ir jo pakeitimai.

1922 m. balandžio mén. 3 d. „Vyr. žinių“ 83 Nr. buvo paskelbtas Steigiamojo Seimo priimtas žemės reformos įstatymas. Tas įstatymas giliai palietė mūsų šalies ekonominį, socialinį, o iš dalies ir politinį gyvenimą, dėl to dabar praėjus dešimčiai metų pravartu pažvelgti, kas ligi šio laiko einant tuo įstatymu yra padaryta ir kokių išdavų pasiekta. Kalbant apie žemės reformą, pirmiausia reikia apsistoti prie dvarų skaldymo, kur žemės reforma plačios visuomenės daugiausia ir suprantama, kaip dvarų parceliacija. Bet iš tikrųjų mūsų žemės reforma turi žymiai platesnių tikslų. Žemės reformos įstatymo yra ištisi du skyriai, kurie kalba apie kaimų skirstymą viensėdijomis ir servitutę bei bendrų ganyklų likvidavimą, t. y. apie darbus, kurie su dvarų parceliacija neturi tiesioginio ryšio. Šituos darbus su dvarų parceliacija riša tik bendras žemės reformos tikslas, kaip jis išreikštasis įžangoje žemės reformos įstatymo: žemės valdymą taip sutvarkyti, kad būtų tinkamos sąlygos žemės ūkiui ir visų pirma smulkiajam ir vidutiniajam ūkiui tarpti. Kaimų skirstymas viensėdijomis ir servitutę bei bendrų ganyklų likvidavimas apima didesnius žemės plotus, kaip kad dvarų parceliacija. Jų reikšmė mūsų žemės ūkyje ne mažesnė, bet su tais darbais jau apsiprasta, nes jie buvo vykdomi ir prieš pasaulinį karą, dėl jų naudingumo niekas neabejoja, be to, jie neliečia nuosavybės principo, kuriuo remiasi visas mūsų ekonominis gyvenimas. Dvarų parceliacija taip pat neturi atskiriems asmenims nuosavybėn, bet pats žemės paėmimas iš stambiu žemės savininkų skaudžiai juos paliečia. Iš kitos pusės, nusavintos žemės išdalinimas taip pat sukelia daugelio asmenų

nepasitenkinimą, nes ne visi, kurie einant įstatymu turi teisés žemės gauti, faktinai jos gauna.

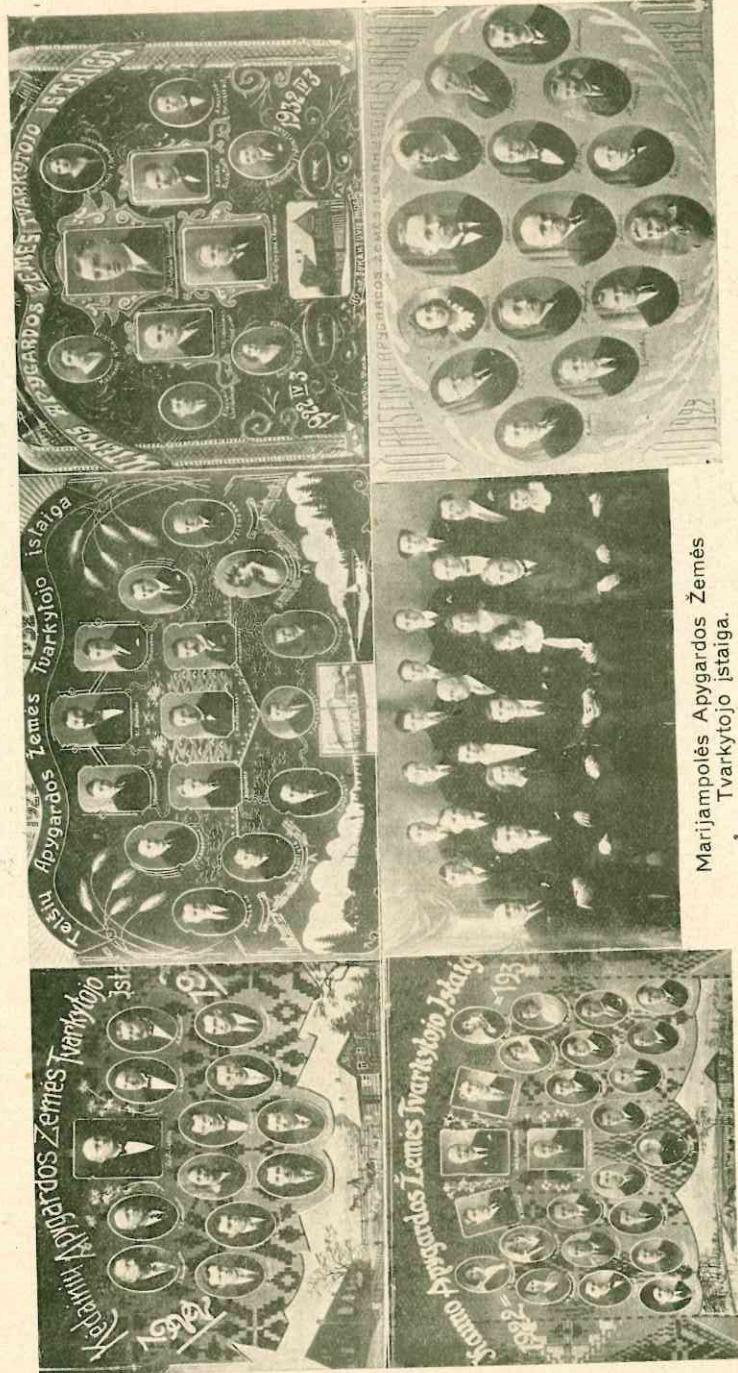
Kaimų skirstymas viensėdijomis, servitutę bei bendrų ganyklų likvidavimas ir kt. žemėtvarkos darbai nors ir sudaro, kaip jau minėjau, žemės reformos dalį, bet jiems vykdyti po žemės reformos įstatymo išleisti specialūs įstatymai, ši diena tiems darbams néra, taip sakant, jubiléjiné, dėl to aš šiandien apie juos ir nekalbésiu, o kalbésiu vien apie žemės reformą susiaurinta prasme, t. y. tik apie dvarų parceliaciją.

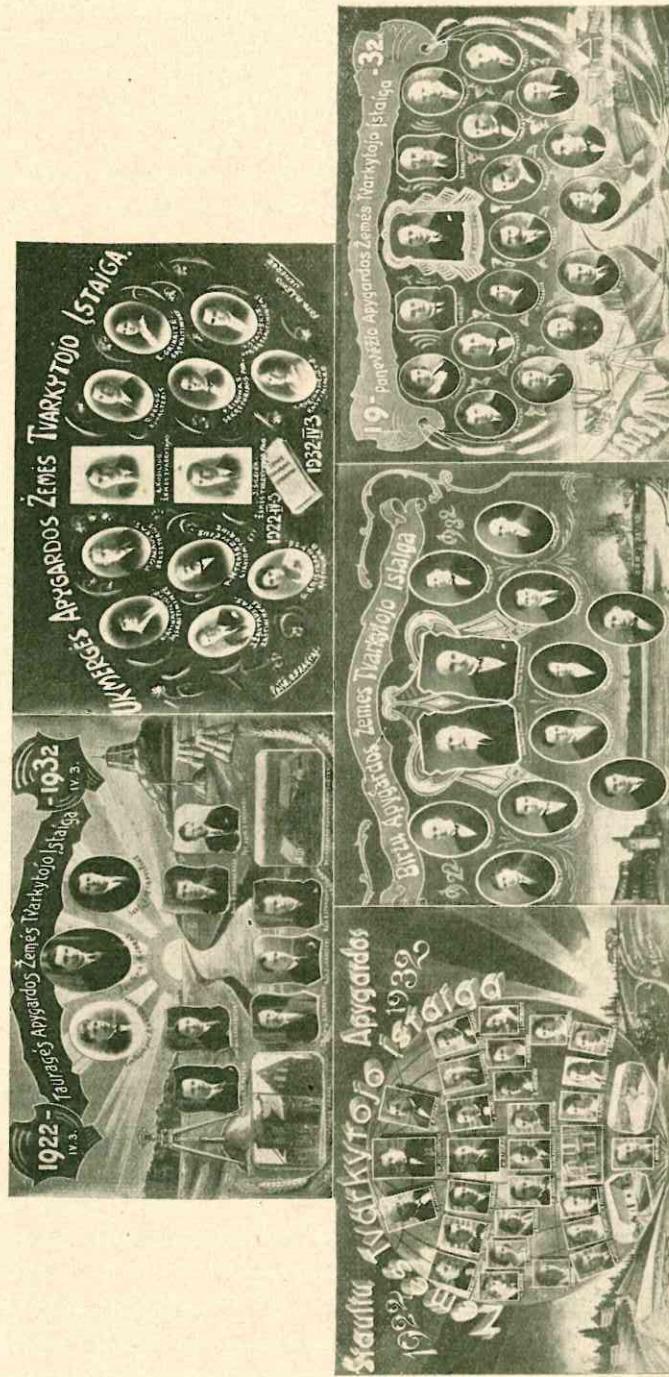
Žemės Reformos Valdyba.
Iš kairės į dešinę sėdi: Žemės Tv. Dep-to direkt. inž. Z. Bačelis, viduryje Žemės Ref. V-bos valdytojas J. Daniliauskas, Žemės Ref. Dep-to direkt. inž. M. Chmieliauskas ir stovi Žemės R. V-bos Buhalterijos direktorius J. Vanagas - Simonaitis.

Mūsų visuomenėje labai mažai rasis žmonių, kurie nepripažintų, kad po pasaulinio karo susidariusiose aplinkybėse, pas mus būtų galima buvę apsieiti be dvarų parceliacijos, bet buvo ir yra nuomonė skirtumė kai kuriais svarbiais žemės reformos klausimais, kaip pav., kurio didumo plotus palikti parceliuojamų dvarų savininkams, kurio dydžio imti išperkamuosius mokesčius iš asmenų, gaunancią žemę, kurį atlyginimą duoti savininkams už jų nusavintas žemes. Ši nevienoda pažiūra įvairių visuomenės grupių į atskirus žemės reformos klausimus — atispindi žemės re-

Apygardos Žemės Tvarkytojų istaigos.

70

71

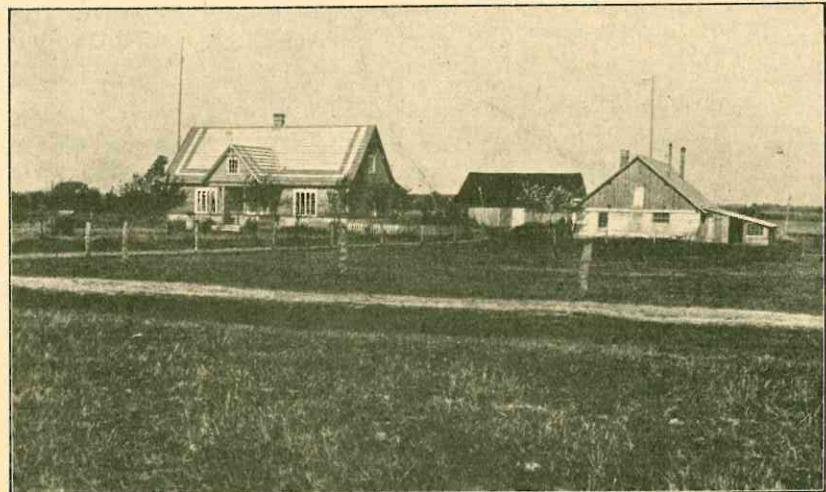
formos įstatymo pakeitimose. Tie pakeitimai daug priklausė nuo kurios visuomenės grupės turėjo daugiau įtakos įstatymavystėje. Iš svarbesnių žemės reformos įstatymo pakeitimų, pirmoje eilėje tenka pažymėti 1924 m. gegužės mén. 9 d. („V. Ž.“ Nr. 158) pakeitimą. Šito pakeitimo tendencija aiški: praplėsti žemės nusavinių, kad padidinus žemės reformos fondą, kitaip sakant, tai buvo papildomas nusavinimas žemė, kurios Steigiamojo Seimo išleistu žemės reformos įstatymu nebuvu paliestos. Einant tuo įstatymo pakeitimu, žemė kuri skelbiant žemės reformos įstatymą buvo kelių asmenų bedrai valdoma, jei ji įgyta paveldėjimo ar dovanojimo keliu, laikoma vieno asmens nuosavybe, t. y. viems visiems paliekama viena 80 ha nenusavinama norma; pagal pagrindinį žemės reformos įstatymą tokiams savininkams turėjo būti palikta kiekvienam atskirai po 80 ha. Savininkų, turėjusių daugiau kaip 80 ha po žemės reformos įstatymo paskelbimo padarytieji žemės pasidalinimai bei atidalinimai būsimiems įpėdiniams pripažinti nesamais; nors tie pasidalinimai ir atidalinimai būtų padaryti notarine tvarka ar per teismą, jie žemės reformos vykdomyioms įstaigoms neprivalomi.

Toliau, pažymėtinas 1925 m. rugpjūčio mén. 5 d. žemės reformos įstatymo pakeitimas („V. Ž.“ Nr. 200). Tuo pakeitimu vieton pagrindiniu žemės reformos įstatymu rugių kilogramais nustatytu išperkamujų už žemę mokesčių, nustatyti mokesčiais litais, nuo 0,5 ligi 7 litų už 1 ha metams, sumažinant juos vidutiniškai ne mažiau kaip 3 kartus. Išperkamujų mokesčių mokėjimo pradžia nukelta į trylikus metus po išdavimo naujakuriams nuosavybės dokumentu. Sumažintieji išperkamieji už žemę mokesčiai, mažai ką viršija išlaidas surištas su dvarų parceliacija, dėl to savininkams atlyginti už nusavintas žemes teks beveik išimtinai iš bendrų valstybės lėšų. Tuo pat įstatymo pakeitimu nustatytos beprocentinės paskolos naujakuriams dešimčiai metų. Asmenims, gaunantiems sklypus trobesiams statyti miestų ir miestelių zonose, duota teisė išpirkti juos nuosažybėn už visai žemus išperkamuosius mokesčius po 50 litų už 1 ha per 36 metus. Tai buvo pirmino seimo laikais.

Prie antrojo seimo buvo vėl ruošiamas žemės reformos įstatymo pakeitimas, kuris turėjo dar labiau išplėsti žemės nusavinių, bet jam nebuvovo lemta virsti įstatymu.

Po 1926 metų gruodžio mén. 17 d. valdžios pasikeitimo, žemės reformos gilinimas buvo sustabdytas. Cia turėjo reikšmės ne tik ta aplinkybė, kad valdžią paémė į rankas žmonės, kurie nebuv-

vo šalininkais per daug radikalės žemės reformos, bet ir visuomenės nuotaikos pasikeitimas. Paaiškėjo, kad valstybė nepajégia naujakurių tinkamai sušelpti, ir dėl to jų kūrimasis sunkiai eina. Iš antros pusės, kiek žemės nenusavinti, vis tiek visų norinčių jos gauti nepatenkinsi. Pradėta pamažu užmiršti žymios dalies dvarininkų nepriekankumus Lietuvai jos pirmais nepriklausomybės metais. Isitikinta, kad palikimas ypač stambiuose dvaruose prie didelių sodybų 80 ha nenusavinamos normos, kraštui nuostolingas. Prisiminta, pagaliau, kad nusavintų žemės savininkams, šiaip ar taip reiks atlyginti, o sumažinus beveik iki parceliacijos išlaidų padengimo išperkamuosius už žemę mokesčius, tas atlyginimas teks moketi ūkininkams ir kitiems mokesčių mokėtojams, daugu-

Panevėžio apskr., Subačiaus valsč., Pavašakių dv. naujak. Palejaus Karolio sodyba. Sklypą 11,59 ha ploto valdo nuo 1921 metų.

moj iš žemės reformos tiesioginės naudos neturintiems. Visos tos aplinkybės paskatino vyriausybę susimąstyti, ar ne laikas jau būtų žemės reformą kiek sušvelninti savininkų atžvilgiu. Ir štai 1929 m. lapkričio mén. 13 d. („V. Ž.“ Nr. 313) skelbiamas Nenusavinamos žemės normos įstatymas, kuriuo nustatoma vieton 80 ha 150 ha nenusavinama norma visiems tiems savininkams, kurių žemės buvo parceliacijos dar nepaliestos, arba kad ir paliestos, bet buvo likę nesunaudotų žemės reformos reikalams žemė, arba išnuomotų žemės ūkio kultūros reikalams. Šią įstatymą paskelbus, apie 1000 smulkių dvarininkų ir šiaip ūkininkų, turėjusių nuo 80 ligi 150 ha, pasidarė žemės reformos įstatymu neliečiamais

ir tik apie 750 savininkų, kurių visos žemės jau buvo sunaudotos žemės reformos reikalams, pasilikę su 80 ha nenusavinama norma.

Kiek vėliau, būtent 1930 m. balandžio mén. 16 d. („V. Ž.“ Nr. 324), buvo paskelbtas žemės reformos įstatymo pakeitimai, kuris taip pat kiek sušvelnino žemės reformą, bet tie sušvelninimai lietė tik kai kurias neskaitlingas savininkų grupes. Pav.: dvarų savininkams, kurie skelbiant žemės reformos įstatymą valdė žemę faktiškai pasidalinę, paliekama ligi 80 ha kiekvienam savistoviai valdžiusiam atskirą ūkį; paliekama ligi 80 ha skelbiant žemės reformos įstatymą savistoviai valdžiu siems, nors ir juridiškai neatidalintiems būsimiems savininkų įpėdiniams; paliekama ligi 80 ha prie rusų valdžios privilegijuotai igytų žemų savininkams, kuriems pagal pagridinį žemės reformos įstatymą nieko nebuvo paliekama. Šitam įstatymo pakeitime, pažymėtinas taip pat suteikimas pašalpų ligi 2400 litų kariams savanoriams; teisingiau pasakius, čia yra atstatymas teisės kariams gauti pašalpas ūkiams kurti, kuri buvo jiems suteikta išleistu 1920 m. rugpiūčio mén. 26 d. įstatymu kariškiams žeme aprūpinti. Pašalpų atstatymas kariams savanoriams ypač buvo reikalingas po to, kai 1925 m. rugpiūčio mén. 5 d. žemės reformos įstatymo pakeitimas, nustatė labai žemus išperkamuosius už žemę mokesčius ir suteikė visiems naujakuriams teisę gauti neprocentes paskolas dešimčiai metų, tokiu būdu visai sumažindamas reikšmę savanorių privilegijos gauti žemę be išperkamuų mokesčių. Kiti žemės reformos įstatymo pakeitimai daugiausia yra tik papildymas pagridinio įstatymo tam tikromis detaliemis, neturinčiomis didelės reikšmės, dėl to apie juos ir kalbėti netenka.

II. Žemės nusavinimas ir dalinimas

Eidamas prie žemės reformos vykdymo apžvalgos turiu pa-
stebėti, kad 1922 m. balandžio mén. 3 d. įstatymas nebuvo pirmu-
tinis mūsų žemės reformos srityje. Dar 1919 m. liepos mén. 1 d.
buvo vyriausybės paskelbtas įstatymas kariškiams žeme aprūpinti,
kuris su nežymiais pakeitimais 1920 m. rugpiūčio mén. 26 d. („V.
ž.“ Nr. 47) buvo paskelbtas kaip Steigiamojo Seimo priimtas įsta-
tymas. Einant tuo įstatymu kariams žeme aprūpinti, be valstybi-
nių žemių buvo imamos ir privatinės savininkų žemės: iš savininkų,
turinčių nuo 300 ligi 800 dešimtinių, iki 15%, o iš turinčių
daugiau kaip 800 dešimtinių iki 30%. Kiek vėliau, 1920 m. rug-

piūčio mén. 18 d. („V. ž.“ Nr. 45), buvo paskelbtas Steigiamojo Seimo priimtas žemės reformos įvedamasis įstatymas, kuriuo buvo nusavinti privatinių savininkų, turėjusių daugiau kaip 70 dešimtinių: miškai, durpynai, vandenys ir visos majoratų teisėmis valdomos bei prie rusų valdžios privilegiuotai įgytos žemės. Minėtais įstatymais buvo paimta valdžios žinion apie 485.000 ha miškų ir durpynų ir apie 46.700 ha vandenų. Parceliacijos tikslams buvo paimta viso apie 80.000 ha žemės, iš kurios 1920 ir 1921 metais, t. y. ligi žemės reformos įstatymo paskelbimo, buvo išdalinta apie 40.000 ha.

Spartesnė dvarų parceliacija prasidėjo, kai 1922 m. gegužės mėn. 24 d. („V. ž.“ Nr. 90) buvo paskelbtas Žemės reformai vykdyti įstaigų organizacijos įstatymas ir susiorganizavo Žemės Reformos Valdyba su Žemės Fondo, Žemės Tvardymo, Kolonizacijos ir Buhalterijos departamentais ir apskričiuose vieton ligi to laiko buvusių Žemės Ūkio Ministerijos įgaliotinų, buvo įsteigtos Žemės Tvardytojų įstaigos (etatai „V. ž.“ Nr. 104). Einant Žemės reformos įstatymu, Žemės Reformos Valdybai teko sutvarkyti šie plotai:

1. Valstybinių žemių:		
a) Valstybės iždo žemių	9.247	ha
b) Valstiečių ir Bajorų žemės Bankų ne- parduočių žemių	17.214	ha
2. Nusavintų Valstiečių ir Bajorų žemės Ban- kų kolonistams parduočių žemių	7.391	ha
3. Majoratinių	34.597	ha
4. Prie rusų valdžios privilegijuotai įgytų žemių	10.239	ha
5. Bažnytinės žemių	3.109	ha
6. Po 1863 metų sukilimo rusų valdžios konfis- kuotų žemių	2.713	ha
7. Privatinių žemių	723.674	ha
	Viso	808.184 ha

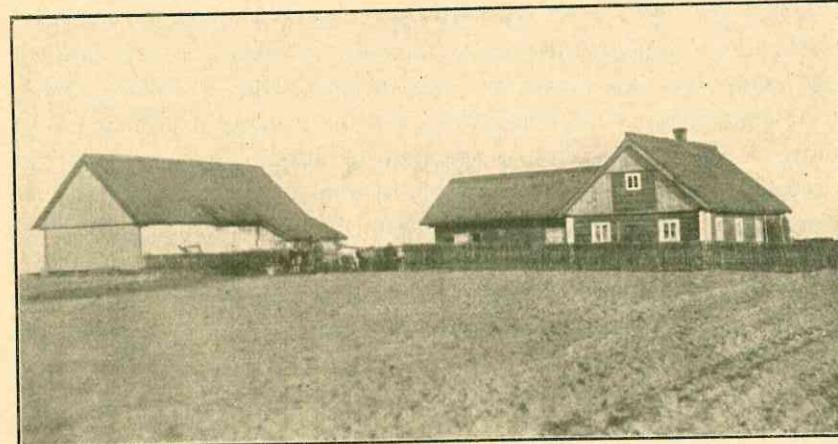
Iš to ploto turėjo būti palikta savininkams nenusavinamų normų ir pramonės įmonėms apie 184.000 ha. 1922 m. balandžio mėn. 3 d. Žemės reformos įstatymo paliestas žemės plotas, išėjus 1929 m. lapkričio mėn. 13 d. Nenusavinamos žemės normos įstatymui, sumažėjo ligi 683.926 ha. Iš to ploto tenka palikti savininkams nenusavinamų normų ir pramonės įmonėms apie 140.000 ha, taip, kad grynai žemės reformos reikalams lieka viso 543.926 ha.

Pirmaje eilėje parceliacijai buvo imamos tos žemės, kurios žemės reformos įstatymo paskelbimo metu jau buvo valdžios žemės reformos išvardinės, kaip tai: perimti iš vokiečių okupacinių valdžios žemės ūkio Ministerijos administruojami dvarai, majoratiniai dvarai ir valstybinės žemės. Bet pradėjus intensyviai vykdinti parceliacijos darbus, greitai tą žemę pritrūko ir reikėjo imti privatinių savininkų žemes, čia iškilo parceliacijos eilės klausimas. Tam klausimui sureguliuoti, 1922 m. rugpiūčio mén. 17 d. („V. Ž.“ Nr. 102) išleistas žemės reformos įstatymo vykdymo planas. Pagal tą planą, iš privatinių savininkų pirmoje eilėje turėjo būti imamos labiausiai aplieastos ar su blogais trobesiais žemės, pradedant nuo tą savininkų, kurie turi daugiau žemės. Praktikoje tos eilės griežtai laikytis nevisuomet buvo galima, nes kai kuriuose apskričiuose, pav., Šiaulių ir Raseinių, buvo daug didesni dvarų plotai, kaip kad kitur. Dėl to tuose apskričiuose lig šio laiko užsiliko neišparceliuotų gana stambių dvarų, tuo tarpu kai Šakių ir Vilkaviškio apskričiuose dvarų parceliacija jau 1926 metais, beveik, buvo baigta. Be to, smulkesnius dvarus tekdavo parceliuoti be eilės dėl įvairių priežasčių: kai buvo reikalo aprūpinti žeme skirstomo viensėdijomis gretimo su dvaru kaimo mažažemius, kai reikėjo paimti žemės miestui ar miesteliui praplėsti, kai reikėjo aprūpinti žeme po 1861 m. dvarų savininkų pašalintus ūkininkus, ar vienos karius savanorius ir kitais atsitikimais. Dvarų parceliacija ypač intensingai buvo vykdoma 1924 ir 1925 metais. Per tuos du metus buvo išparceliuota 37% visos parceliuotinos žemės. Kad pagreitinti dvarų parceliaciją, žymiai buvo sulaikytas kaimų viensėdijomis skirstymas.

Einant žemės reformos įstatymu, iš žemės reformos fondo žemės gauti kiekvienas savarankiskai gyvenęs Lietuvos pilietis žemdirbys, o jei tarnavo Lietuvos kariuomenėje, tai nors ir būtų ne žemdirbys, jei jis yra bežemis, ar mažažemis ir jei jam teismo keliu nėra atimtos ar susaurintos teisės. Kadangi žemę duodama už visai menkus išperkamuosius mokesčius, galima sakyti beveik veltui, tai suprantama, kad dėl gavimo žemės turi būti didelių varžytynių. Įstatymdavėjai tą numatė ir dėl to nustatė pirmenybių eilę žemei gauti. Žemės reformos įstatymas pabrėžia ypatingas teises į žemę Lietuvos kariuomenės karių, ypač, karių savanorių. Be karių, pirmenybės teisėmis naudojasi tie asmenys, ar jų tiesioginiai išpėdiniai, iš kurių po 1861 m. žemės buvo atimtos ir priskirtos prie dvarų, t. y. dvarų darbininkai, gretimų kaimų mažažemliai ir smulkūs dvarų žemės nuomininkai. Bet ir išsta-

tyme išvardintų asmenų, kuriems suteiktos pirmenybės žemei gauti, yra daug daugiau negu galima žeme aprūpinti. Dėl to neuostabu, kad žemės reformos vykdomosios įstaigos, pradedant žemės Tvardytojais ir baigiant Ponu Respublikos Prezidentu, savo laiku buvo užverstos prašymais ir skundais žemės gavimo reikalui, o ir dabar žemės reformai einant prie galio tą prašymą ir skundą vis dar nemažai gaunama.

Bežemiams žemdirbiamams pagal pagrindinį žemės reformos įstatymą, turėjo būti duodama žemės ūkiams kurti nuo 8 ligi 20 ha, o kaimų amatininkams nuo $\frac{1}{2}$ ligi 2 ha, bet greitai paaškėjo, kad griežtai laikantis tą normą tektų palikti neaprūpinta žeme nemažas skaičius senų dvarų darbininkų bei smulkių nuomi-

Alytaus apskr., Metelių valsč., Metelių dv. Petkevičiaus Vlado sodyba.
Sklypas 8 ha ploto gautas 1926 m.

ninkų, kuriems dvarus išparceliavus nėra kur détis. Dėl to, jau nuo pat žemės reformos įstatymo vykdymo pradžios, pradėta daryti išimčių skiriant atskirais atsitikimais po 2 ha ne vien kaimų amatininkams, bet ir silpniesniems su mažomis šeimynomis dvarų darbininkams ir smulkiems nuomininkams. Vienok greit įsitinka, kad tokie maži sklypeliai skirti žmonėms nemokantiems amato, tikslinga tik labai retais atsitikimais, kai žemė duodama prie miestelio, bažnytkaimio ar šiaip tokioj vietoj, kur naujakuris gali turėti pašalinį uždarbį. Dėl to 1926 metais dvarų darbininkams ir smulkiems nuomininkams, nesant galimybės duoti pilną bežemo normą, pradėta skirti po 3—5 ha. Tokių sumažintų sklypų ligi šio laiko ne amatininkams skirta 11.830 ha. Ar tikslingas suda-

rymas didelio skaičiaus tokį ūkių-nykštukų? Reikia abejoti, bet žemės Reformos Valdyba nerado kitos išeities, nes esant būtinam reikalui aprūpinti žeme karius savanorius, kuriems žemė buvo užtikrinta įstatymu kariškiams žeme aprūpinti, o vėliau žemės reformos įstatymu, nebuvo galima duoti 8—20 ha sklypus visiems tiems asmenims, kuriems parceliuojant dvarus būtinai reikėjo žemės duoti, kad juos su šeimynomis nepalikus be pragyvenimo šaltinio.

Su aprūpinimu žeme karių savanorių buvo kiek apsirikta. Nežinant tikro savanorių skaičiaus, o sužinoti nebuvo galima, nes ir Krašto Apsaugos Ministerija tikrų žinių neturėjo, pirmais parceliacijos metais gana daug buvo duodama žemės ne kariams, tūrantiems pirmenybių žemei gauti. Kada 1928 m. kovo mėn. 15 d. („V. Ž.“ Nr. 268) buvo paskelbtos Ministerijos Kabineto Lietuvos tikariuomenės kūrėjų savanorių medalo taisyklės ir pradėta tikrinti, kiek dar liko savanorių neaprūpintą žeme, pasirodė, kad jų yra žymiai didesnis skaičius, kaip kad buvo manyta. Dėl to paskutiniaisiais metais tenka kreipti ypatingo dėmesio į šią reikalą ir sunaudojant dvarų žemes skirti kiek galima mažesnius plotus ne kariams. Ligi šių metų pradžios aprūpinta žeme savanorių ir žuvusių kovose karių šeimų, kurie gauna žemę savanorių teisėmis, 9.259, dar liko aprūpinti apie 900. Kaip éjo aprūpinimas žeme karių savanorių, matyt iš šių skaitlinių: 1919—1926 m. gavo žemės ūkiams kurti viso 28.556 asmens, tarp jų savanorių buvo 5.007, kas sudaro 18%, o iš 7.819 asmenų gavusių žemės 1927—1931 metais savanorių buvo 4.252, kas sudaro 54%.

Pirmais žemės reformos vykdymo metais buvo gana daug žemės skirta privatiniems draugijoms bei organizacijoms labdarbės, švietimo, kultūros ir ekonominėms įstaigoms steigti. Tačiau pasirodė, kad ne visos šitiems tikslams skirtos žemės tinkamai išnaudojamos. Dėl to dalį tokį žemių, dėl sąlygų nepildymo, iš draugijų bei organizacijų teko atimti ir sunaudoti kitiem žemės reformos tikslams, nuo kitų jos pačios, matydamos nesugebėsiantis gautoje žemėje įsikurti, atsisakė. Dabartiniu metu privatinių draugijų bei organizacijų valdyme yra viso 1.622 ha, bet ir to ploto žymių dalį, matomai, dėl neremontavimo trobesių, neapdraudimo jų nuo ugnies ir nepildymo kitų sąlygų reikės atimti.

Žemės reformos įstatymo néra užmiršti taip pat miestų ir miestelių reikalai. Visur, kur buvo parceliuojamos žemės miestų bei miestelių zonose, žymūs žemės plotai buvo skiriami gyventojų viešiems reikalams: gatvėms, aikštėms, turgavietėms, parkams,

sodams ir kt. Tačiau didžiausia tų žemės dalis teko nuosavybėn: valstybės, savivaldybių ir privatinų įstaigų bei įmonių tarnaujančioms ir darbininkams bežemiams. Įstatymo tikslas šiuos žmones aprūpinti sklypais žemės trobesiams pasistatyti ir sodui ar daržui įsteigti. Išeinant iš to tiklo ir nustatytas sklypų dydis nuo $\frac{1}{4}$ ligi 1 ha. Steigiamasis Seimas, nustatydamas tokias dideles žemės normas miestų gyventojams, matomai, buvo dar didelėje įtakoje pokarinės suirutės, kada viskas buvo taip nepastovu, neaišku, kada ir miesto gyventojui žemės sklypelis galėjo sudaryt pragyvenimui žymią paspirtį. Gyvenimui pradedant jeiti į normales vėžes paaiškėjo, kad su tokiais dideliais sklypais, ypač, didesnių miestų gyventojams néra ką veikti. Daugely atsitikimų jie tinkamai neišnaudojami ir pasitaikius progai skaldomi ir parduodami dalimis, dėl to ir užsistatymas skirtų miestams bei miesteliams praplėsti plotų ne visur greitai ir tvarkingai eina. Be to, ir sklypų kai kur sudaryta perdaug.

Ligi šių metų pradžios paimtų žemės reformos reikalams plotų sunaudojimas atrodo šitaip.

I. Duota nuosavybėn.

1. Bežemiams a)	ligi 2 ha kaimo amatin.	1.225	asm.	2.246	ha	
b)	ligi 2 ha žemdirbiam.	3.152	"	5.363	ha	
c)	nuo 2 ligi 8 ha	"	8.678	"	50.615	ha
d)	nuo 8 ligi 20 ha	"	22.884	"	271.429	ha
e)	virš 20 ha*)	"	436	"	10.879	ha

Viso ūkiams kurti 36.375 asm. 340.532 ha.

2. Mažažemiams	23.334	„	82.761	ha
3. Miestų sklypininkams	6.509	„	2.896	ha
4. Parapijų bažnyčiomis	178	„	1.527	ha
5. Kapams	452	„	345	ha
6. Privatinėms organizacijoms	40	„	586	ha

II. Duota valdyti nustatytomis sąlygomis.

1. Valstybės įstaigoms	2.604	sklyp.	31.261	ha
2. Savivaldybėms	1.045	„	2.388	ha

*) Dvarų žemės užpirkėjams, asmenims, kurių žemės buvo priskirtos prie dvaro po 1861 m., o taip pat rusų valdžios konfiskuotos žemės po 1863 m. gali būti skiriamos plotais ligi 80 ha.

3. Privatiniams asmenims kultūri- niams ir pavyzdingiems ūkiams kurti	188	"	13.745 ha
4. Privatiniams asmenims ir organi- zacijoms įvairiems reikalams	289	"	3.335 ha.
III. Skirta parduoti dvarų centrų ir šiaip netinkamų parceliacijai žemui	692	"	13.022 ha
IV. Skirta atlyginti už servitutų teises			15.823 ha
V. Palikta savininkams:			
a) nusavinamų normų	1.145	"	110.267 ha
b) pramonės įmonių	199	"	1.143 ha
			<hr/>
			Viso išparceliuota 619.631 ha.

III. Naujakurių kūrimasis ir jų kreditavimas

Žemės reformos pesimistai pranašavo, kad išdalintoji dvarų žemė daugumoj pavirsianti į dirvonus. Jų apsirikta. Atsitikimų, kad naujakurių žemė dirvonautų, pasitaiko pirmais po žemės gavimo metais ir daugiausia su sklypais skiriamais kariams savanoriams toli nuo jų téviškių, ar gyvenamų vietų, bet tai yra retos išimtys. Daugumos naujakurių žemė visai tinkamai apdirbama, ypač tų, kurie turi pasistatę trobas ir gautuose sklypuose gyvena. Kaip iš tikrųjų naujakuriai kūriasi gautoje žemėje? Apie mažazemius gavusius žemės priedus jų ūkiams padidinti daug kalbėti netenka, jiems dažniausia naujų trobesių statyti nereikia, ir inventorių žemei dirbtį jie turi, dėl to kiekvienam aišku, kad jie sugebės skirtą žemę tinkamai išnaudoti. Kitas dalykas naujakuriai - bežemiai. Kad turėti bent apytikrį bežemių kūrimosi vaizdą, žemės Reformos Valdyba yra surinkusi žinių apie naujakurių pasistatytius trobesius ir jų turimą gyvulių skaičių, nes tai yra svarbiausi ūkių kūrimo eigos pažymiai. Žinios apima 35.690 naujakurių, kurie pradėjo žemę valdyti 1920—1931 metais. Iš tų žinių matyti, kad visi naujakuriai bendrai yra pasistatę:

gyvenamų namų	26.355
tvartų	22.678
kluonų (klojimų)	20.649
svirnų	3.698
kitų trobesių	5.488
	<hr/>
Viso	78.868.

Savaime aišku, kad tie naujakuriai, kurie anksčiau yra gavę žemę ir trobesių palyginamai turi daugiau pasistatę, kas matyti iš šių davinių:

naujakuriai pradė- jusieji vald. žemė	turi pasistatę visas trobas skaič. %	neturi nė vieno tro- besio skaič. %
1920—1922 m.	1050 41	102 4
1923—1925 m.	4533 30	1317 9
1926—1928 m.	2691 21	1606 12
1929—1931 m.	532 11	2244 44

Čia reikia pažymėti, kad turinčiais visus trobesius laikomi tie naujakuriai, kurie turi gyvenamą namą, tvartą ir kluoną, t. y.

Raseinių apskr., Betygalos valsč., Amerikos dv. naujak. Taraso Vlado gyvuliai skl. 12,40 ha ploto, valdo nuo 1925 m.

kiekvienam ūkiui būtinai reikalingus trobesius ir kai kuriuos pagalbinius trobesius.

Gyvulių tie patys naujakuriai turi:

	suaugusių	prieauglio	viso
arklių	42.633	6.155	48.788
raguočių	52.234	29.722	81.956
kiaulių	63.064	67.752	130.816
avių	28.977	24.071	53.048

Ir gyvulių ankstyvesni naujakuriai turi daugiau, o vėlyvesni mažiau. Vidutiniškai vienam naujakurai išpuola:

pradėjusiems valdyti žemę	arklių	raguočių	kiaulių	avių
1920—1922	2,3	4,0	7,0	3,1
1923—1925	1,7	2,6	4,2	1,7
1925—1928	1,1	2,1	3,2	1,2
1929—1931	0,6	1,1	1,5	0,8

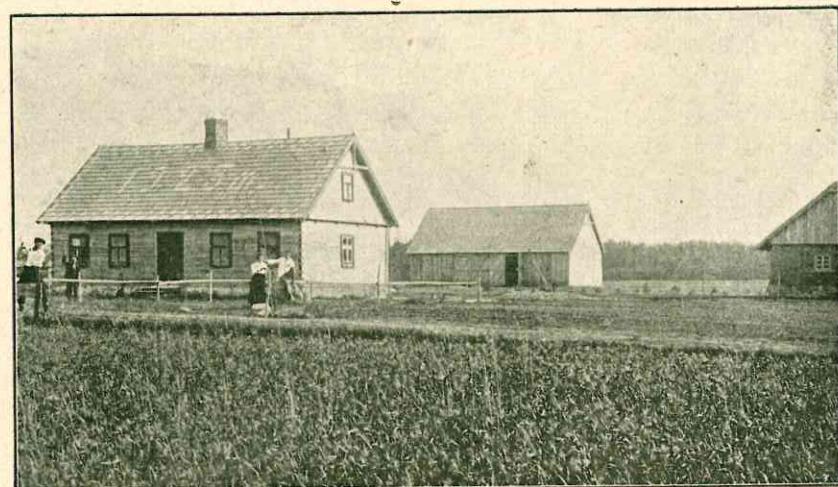
Tie skaičiai, jeigu atmesti naujakurius, kurie savo žemę išnuomoja ir gyvulių visai neturi, bus dar kiek didesni. Dėl to, tu- rint galvoje, kad trečdalį naujakurių ūkių sudaro ūkiai mažesnio kaip 8 ha ploto, reikia pripažinti, kad bent naujakuriai pradėjusieji žemę valdyti ne vėliau kaip 1928 metais gyvulių turi pa- kankamai.

Kokią išvadą apie naujakurių kūrimąsi galima padaryti iš čia paduotų skaičių? Maždaug tokią: kad tarp naujakurių, kurie pradėjo žemę valdyti 1928 ir ankstyvesniais metais yra 10% tokų, kurie lig šio laiko neturi pasistatę nė vieno trobesio, galima spręsti, kad jie ir ateity neįsikūrs. 27% turi pasistatę visus rei- kalingus trobesius, ir šiuos reik laikyti įsikūrusiais. Kiek iš likusių 63% naujakurių, kurie turi pasistatę kol kas tik dalį trobesių, sugebės įsikūrti, klausimas i kurį nelengva atsakyti. Šita naujakurių grupė, daugumoje gautuose sklypuose jau gyvena. Jie patys žemę apdirba, su ta žeme ankstai susiję ir dėl jų rimto noro gautoje žemėje įsikūrti abejonių būti negali. Bet ar sugebės jie nugalėti visus tuos sunkumus, kurie jų laukia kūrimosi darbe? Nereikia užmiršti, kad dar galutinai neįsikūrusiems naujakuriams tenka kūrtis ypatingai sunkiose sąlygose. Jeigu dabar per- gyvenamoji ekonominė krizė sunkiai slégia senus tvirtus ūkininkus, tai ką bekalbėti apie naujakurius. Jiems teks parodyti labai daug ištvermės, lietuviško užsispymimo, kad išsilaikytų gautoje žemėje. Žinoma, bus tokų, kurie vargo prislėgti nuleis rankas ir savo žemę perleis ekonominiai stipresniams asmeniui. Kiek pusiau įsikūrusių naujakurių turės savo sklypus aplieisti, daugiausia priklausys nuo to, kokią paramą galės jiems suteikti valstybė, ar tai tiesioginiai ar per žemės Banką, nes iš kitur dabartiniu metu naujakuriams pagalbos laukti netenka.

Miestų ir miestelių naujakuriai dėl kreditų stokos taip pat sunkiai kūriasi. Nors tuo tarpu apie jų kūrimąsi tikslią žinių

nėra surinkta, bet manau, labai neapsiriksiu pasakės, kad iš 6500 sklypų išdalintų įvairiems asmenims trobesiams pasistatyti daugiau, kaip $\frac{1}{3}$ yra neužstatytų. Žymi dalis gavusių tokius skly- pus ir negalės pasistatyti trobesio, nes jų uždarbio vos tik už- tenka pragyventi, santaupę nėra iš ko padaryti. Prie šitos kate- gorijos tenka priskaityti žemesniuosius valstybės ir savivaldybių tarnautojus, privatinį įmonių darbininkus bei amatininkus.

Žemės reformos įstatymas asmenims, kurie gautoje žemėje nesugeba įsikūrti, nedraudžia gautąją žemę perleisti į kitas ran- kas, bet iki išeis 10 metų nuo žemės gavimo ir bus sumokėtos visos skolos valstybei, perleisti žemę galima tik asmenims, kurie einant tuo įstatymu turėjo teisés patys žemės gauti. Tokiu būdu,

Šiaulių apskr., Žagarės valsč., Žadeikių dv. naujak. St. Riškaus sodyba.
Sklypą 14 ha ploto valdo nuo 1924 m.

užkirstas kelias spekuliuoti išparceliuota žeme ir, bendrai imant, tuo, kad dalis naujakurių pardavė ar parduos savo sklypus, žemės reformos tikslui nebus pakenkta. Iš 36.375 sklypų duotų kaimų srityse ūkiams kūrti, neskaitant perleidimų būsimiems įpėdiniams, ligi šio laiko perleista į kitas rankas apie 5700, kas sudaro 15% visų sklypų. Procentas gana didelis. Skaičiuje parduodančių gau- tąją žemę yra ypač daug kariškių, kuriems dėl jiems suteiktų ypatingų pirmenybių žemei gauti dažnai tek davavo ir dabar tenka duoti žemės toli nuo jų gyvenamų vietų. Be to, daug kas iš jų ir dabar tarnauja kariuomenėje, civilinėse valstybės įstaigose ar

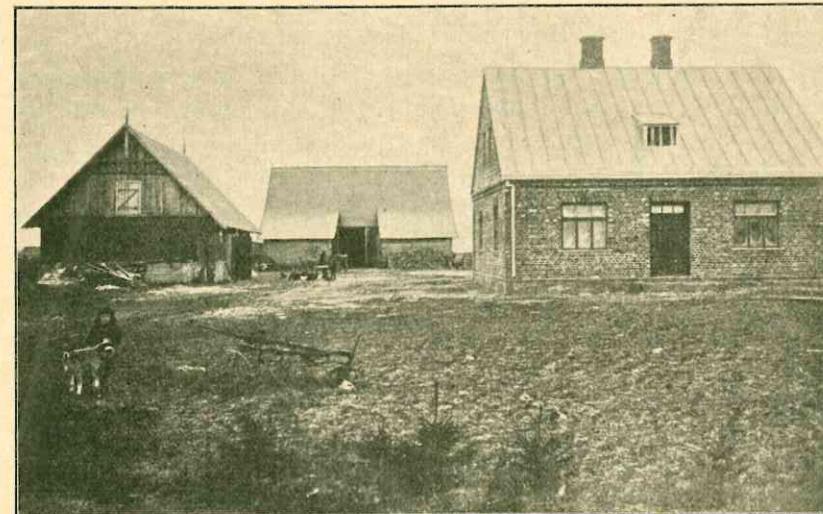
savivaldybėse, gyvena nuolat mieste ir dėl to jiems patogiau par-davus gautąjį žemę išsigyt kokį nors turtą mieste. Tarp kariškių žemdirbių nemažai yra tokiai, kurie gautus sklypus pardavę perka žemės arčiau téviškés.

Kalbant apie naujakurių kūrimąsi, tenka paliesti jų šelpimo, kreditavimo klausimus. Žemės išpirkimas prie mūsų labai žemų išperkamųjų mokesčių, ir tai pradedamų mokéti tik tryliktais metais po išdavimo nuosavybės dokumentą, naujakurių neapsunkina. Bet pati žemė — ūkio dar nesudaro. Trobesiams pasistatyti, gyvam ir negyvam inventorui ir sékloms išsigyt reikia nemažai lėšų, o pasiturinčių žmonių naujakurių tarpe yra labai nedaug, dėl to jiems pinigų tenka skolintis. Gerai būtų, jei būtų galima pasiskolinti pinigų lengvomis sąlygomis, bet dabar iš privatiniu asmenų paskolos be 12% negausi, dėl to privatinį kreditą dabartiniu metu reikia laikyti naujakuriams visiškai neprieinamu. Ligi šio laiko naujakuriai kredituojami dvejopu būdu. Žemės Reformos Valdyba duoda jiems paskolos iš kąsmet biudžeto keliu skirtam sumų pinigais ir natūra, perleisdama jiems išparceliuotų dvarų trobesius, pasėlius, medžius ir kitą turtą dešimčiai metų be procentų, ir žemės Bankas įkeičiant naujakurių žemę duoda paskolos ligi 15 metų ir ima 7% palūkanų. Bet štieji du paskolų šaltiniai nėra taip gausūs, kad galėtų naujakurių reikalavimus pilnai patenkinti. Iš antros pusės, nors šitų paskolų sąlygos nepalyginamai lengvesnės, kaip privatinį paskolą, vis tik ir jos naujakuriams per sunkios. Ligi šių metų pradžios žemės Reformos Valdyba yra išdavusi paskolą ir pašalpę naujakuriams pinigais ir natūra 43.500.071 lit. Jeigu tą sumą paskirstyti lygiomis dalimis tarp visų 36.375 naujakurių gavusių sklypus ūkiams kurti, tai kiekvienam iš jų tektų tik po 1.200 litų. Yra, žinoma, naujakurių, kurie gavo didesnes paskolas, ypač tie, kuriems teko išparceliuotų dvarų bei palivarkų centrali su trobesiais, yra ir tokiai, kurie paskolą visai nėra gavę, bet tokiai yra nedaug. Žemės Bankas ligi šių metų pradžios yra išdavęs paskolų 5.835 naujakuriams 11.414.842 litų, iš kurių 2.313.468 litai jau grąžinta ir negrąžinta 9.102.374 litai.

Iš čia paminėtų skaičių matyti, kad ligi šio laiko žemės Reformos Valdybos ir žemės Banko naujakuriams duotos paskolos nepalyginamai yra labai nedidelės, ir vien iš jų naujakuriai jokiui negalėtų išsigurti. Aišku, kad naujakuriai ūkius kūria didesnėje dalyje iš kitų šaltinių. Taip, pav., buvusieji dvarų darbininkai pasaulinio karo ir okupacijos metu suirus dvarų ūkiams

s. Iškyla reikalus nustatyti naujas atlyginimo normas. Apskritai buvo priversti pasidaryti dvarų žemės nuomininkais. Jie vargais-negalais išsigijo žemei dirbtį gyvą ir negyvą inventorių, kai kurie net turėjo pasitę ſiokius tokius trobesius ar bent pasigaminę trobesiams medžiagos. Kariams padeda išikūrti jų giminės. Dalis karių turi tarnybas ir ūkius kūria iš algos santaupų, bet, žinoma, nemažai yra naujakurių išskolinusių ir privatiniam asmenim, nors šiuo metu tą paskolą sąlygos jiems nepakeliamos ir anksčiau ar vėliau prives jų ūkius prie likvidavimo.

Turint galvoje tokią sunkią naujakurių būklę, tenka rimtai pagalvoti, kaip bus su grąžinimu žemės Reformos Valdybos išduotą naujakuriams paskolą. Kaip žinoma, tos paskolos pradedamos

Panevėžio apskr., Velžio valsč., Liudynės dv. Delevičiaus Jono pavyzd. trob. sodyba. Skl. 8,73 ha ploto valdo nuo 1926 m.

grąžinti suėjus penkiems metams nuo jų gavimo. Daug kam iš naujakurių paskolų grąžinimo terminas jau atėjo, o šių metų gruodžio mén. 1 d. ateina terminas grąžinti paskolas, išduotas ligi 1927 metų, t. y. grąžinimas paskolų palies jau naujakurių didžiumą. Kad naujakuriai grąžinti paskolas nustatytais terminais negalės, visiškai aišku. Dabar visiems naujakuriams, kurie kūria ūkius, paskolų grąžinimas atidedamas, bet tai tik laikinas palengvinimas, klausimui išrišti tenka ieškoti kitų priemonių. Žemės Reformos Valdyba šiuo reikalui yra paruošusi žemės reformos išstatymo

keitimas numato duotų naujakuriams paskolų grąžinimą išdėstyti 50-čiai metų sujungiant išperkamuosius mokesčius ir visas paskolų rūšis į vieną bendrą skolą ir pavedant tą skolą išieškoti Žemės Bankui. Skola turės būt pradėta grąžinti šeštais metais po išdavimo naujakuriams nuosavybės dokumentu. Reikia manyti, kad Ministerij Kabinetas, atsižvelgdamas į ypatingai sunkią naujakurių padėtį, minėtą Žemės reformos įstatymo pakeitimo projektą apsvarstys ir priims dar šiais metais. Žemės Bankas, kaip žinome, dabar gali duot paskolas 15-ai metų ir iš naujakurių ima 7% palūkanų. Šitos sąlygos naujakuriams taip pat sunkios. Reik manyti, kad praėjus ūkio krizei ir Žemės Bankas ras galimu naujakuriams duodamas paskolas išdėstyti ilgesniam laikui ir sumažinti palūkanas.

IV. Atlyginimas už nusavintas žemės

Žemės reformos įstatymas, nusavindamas žemes, nustatė ir atlyginimą jų buvusiems savininkams. Atlyginimo nemumatyta tik už žemes, kurios buvo valdomos majoratų teisėmis, už žemes, kurios prie rusų valdžios buvo privilegiuotai įgytos rusų tautybės asmenų ir už žemes asmenų su ginklu rankose ar šiaip veikusiu prieš Lietuvos nepriklausomybę. Įstatymo nustatyta maksimalis atlyginimas už 1 ha lauko žemės 480 auksinų, o už 1 ha miško 120 auksinų. Tas atlyginimas savininkams turi būti išmokėtas valstybės garantuotais 3% pasižadėjimo lakstais, išperkamais per 36 metus. Atrodo, kad atlyginimo klausimas kaip ir išrištas pagrindinio Žemės reformos įstatymo. Bet iš tikrujų tą išrišimą negalima laikyti galutiniu. Po išeidimo Žemės reformos įstatymo aplinkybės taip pasikeitė, kad nustatytos atlyginimo normos pasidare visai neaiškios. Žemės reformos įstatymas buvo išleistas vokiečių markės laikais, o su ja kartu ir mūsų paremto ta marke piniginio vieneto auksino katastrofiško kritimo metais. Tarp tikros auksino vertės Žemės reformos įstatymą ruošiant ir to įstatymo paskelbimo metu buvo didelis skirtumas. Keičiant įstatymo nustatytas atlyginimo normas į litus pagal Žemės reformos įstatymo paskelbimo dienos J. A. Valstybių dolerio kursą už 1 ha lauko žemės maksimalis atlyginimas turėtų būti 15 litų, o už 1 ha miško 3 lit. 75 ct. Bet toks auksinų į litus keitimo būdas neatitinkę Žemės reformos įstatymo prasmę, nes to įstatymo paskelbimo metu tikra auksino vertė, t. y. jo perkamoji galia Lietuvoje buvo žymiai didesnė, kaip kad išeina pagal J. A. Valstybių dolerio kuršą. Iškyla reikalas nustatyti naujas atlyginimo normas. Apskritai

reikia pasakyti, kad tie aštuoni paragrafai (57—64) Žemės reformos įstatymo, kurie kalba apie atlyginimą už nusavintas žemes, neišriša daugelio su atlyginimu surištų klausimų, dėl to Žemės Reformos Valdyba dar 1928 metais buvo paruošusi atskiro atlyginimo įstatymo negalutinį projektą. Galutinį įstatymo projektą dabar ruošia Valstybės Taryba ir tas darbas, rodos, jau eina prie galo. Iš šalies žiūrint, gal ir keistai atrodo, jau praėjo 10 metų kaip Žemės reformos įstatymas vykdomas, žemė iš savininkų imama, o atlyginimo jiems ligi šio laiko už nusavintas žemes neduodama, ir net įstatymo, kuriuo tas atlyginimas turės būti duodamas dar neturima. Svarbiausia priežastis tokios padėties yra ta, kad patys nusavintų žemių savininkai, kurie daugiausia atlyginimo klausini-

Alytaus apskr., Miroslavo valsč., Bendrių dv. Vaitkevičiaus Jono sodyba.
Sklypą 8 ha ploto valdo nuo 1926 metų.

mu suinteresuoti, nei Žemės Reformos Valdyboje, nei aukštesnéje instancijoje dėl kokių tai neaiškių sumetimų to klausimo rimtai nekélė. Daugiau susidomėjimo atlyginimo reikalui savininkai pradėjo rodyti tik išėjus 1930 m. balandžio mén. 16 d. Žemės reformos įstatymo pakeitimui („V. Ž.“ Nr. 324), kuris duoda teisę Žemės ūkio Ministeriui su atskirais savininkais tartis dėl atlyginimo už jų nusavintas žemes ir sudaryti tuo reikalui sutartis. Tuo įstatymo pakeitimu einant ligi šio laiko sudarytos atsilyginimo sutartys su 16 daugiausia stambių savininkų už 102.633 ha žemės ir miško. Kaip atlyginimo norma priimta už 100 ha nusavintos že-

pakeitimo projektą, kuris dabar yra Ministerijos Kabinete. Tas pamažas ar miško duoti išsikirsti 1 ha vidutiniško miško. Trims savininkams duota kaip atlyginimas nedideli sklypai miško, miškų ūkiui vesti ir vienam duota atsakantis plotas žemės iš jam išnuomoto kultūriniam ūkiui ploto. Dabar jau atsiranda nemažai savininkų, norinčių gauti atlyginimą pagal atskiras sutartis. Iš viso tuo reikalui žemės Reformos Valdyboje yra užvesta neskaitant jau baigtą 51 byla, kurios apima 156.000 ha nusavintų žemių ir miškų plotų. Su kai kuriais tų žemių savininkais dėl atlyginimo principe jau susitarta. Kiek dar atsilyginimo sutarčių teks sudaryti, priklausys nuo to, kaip greitai bus išleistas bendras atlyginimo įstatymas.

V. Dvarų likimas

Dabar lieka dar pažvelgti į savininkams paliktų nenusaviniamų normų — dvarų centrų likimą. Žemės reformos įstatymo tikslas, kaip jis išreikštasis pačio įstatymo įžangoj, yra sudaryti tinkamas sąlygas žemės ūkiui ir visų pirma smulkiajam ir vidutinišjam žemės ūkiui tarpti. Iš to jau matyti, kad įvykdžius žemės reformą stambiems ūkiams-dvarams kaip ir nelieka vienos. Einant žemės rofermos įstatymo § 70¹ išparceliuoti dvarai pavadinami kaimais, dvaro net pavadinimas išnyksta ir pats buvęs dvaro savininkas virsta kaimiečiu ūkininku. Ar buvusieji dvarininkai sugebės prisitaikinti prie naujų aplinkybių virsti gerais kaimiečiais ūkininkais ir suvaidinti mūsų kaimo gyvenime teigiamą vaidmenį? Kol kas sunku pasakyti. Persilaužimas eina, bet jo išdavos bus matyti tik dar praėjus keletai metų. Bet kad dalis buvusių dvarininkų neugeba prisitaikyt prie naujų gyvenimo sąlygų, jau ir dabar matyti. Dvarų savininkams nenusaviniamų normų ir pramonės įmonių pavidale ligi šio laiko palikta 111.400 ha ir neišparceliuotose dvaruose teks palikti dar apie 28.600 ha. Iš bendro palikto ir paliktino dvarininkams 140.000 ha ploto ligi šio laiko su žemės Reformos Valdybos leidimais yra parduota 17.000 ha, be to, savininkų, kurie į nenusaviniamas normas yra gravę nuosavybės dokumentus be leidimų, bus parduota ne mažiau kaip 4.000 ha, t. y. iš viso 21.000 ha, kas sudaro 15% viso dvarininkams palikto ir paliktino ploto. Nenusaviniamų normų pardavimas turės eiti ir toliau vien jau dėl to, kad žymi savininkų dalis yra perdaug įiskolinusi. Nenusaviniamoms normos įkeisti žemės Reformos Valdyba yra išdavusi 1002 leidimų, be to, yra padarytų įkeitimų pagal nuosavybės

dokumentus be leidimų. Kai kurie savininkai yra įkeitę savo nenusaviniamas normas po 3—5 kartus. Tokiems savininkams daugumoj tekės savo normas anksčiau ar vėliau parduoti. Atrodo, kad žemės reformos dėka žymus dvarininkų skaičius bus išstumtas iš įprasto gyvenimo vėžių, bet iš tikrujų vaizdas nėra taip jau liūdnas. Iš tų dvarininkų, kurie savo dvarus asmeniškai valdė, nenusaviniamas normas mažai kas parduoda. Normas parduoda daugiausia tie savininkai, kurie gyvena užsienyje, o jei ir Lietuvoje gyvena, tai turi kitą kokį užsiėmimą, ar apskritai savo ūkiais ir anksčiau mažai tesirūpino. Kad tokį dvarininkų žemė pereina į vienos gyventojų žemdirbių rankas, gailėtis netenka.

Inž. J. Stanišauskas.

Lietuvos melioracijos problema

„žemės ūkio“ žurnale, 1929 m. 11 Nr., p. M. Š. pirmą kartą spaudoje palietė Lietuvos melioracijos problemą, atspausdindamas savo „Lietuvos nusausinimo programos projektą“. Kaip žurnalo redakcija teisingai pastebėjo, p. M. Š. savo straipsnyje nurodė kiek sumažintus skaitmenis ir todėl jo projektą reikia skaičyti labai apytikriu. Šiuo laiku rizikinga tolimą ateitį siekiančius projektus daryti, nes melioracijų vykdymo sąlygos pareina nuo įvairių aplinkybių, kurias už keloliaka arba kelias dešimtis metų sunku numatyti. Praktišką vertę gali turėti tik tokie projektai, kurie apima trumpesnį laikotarpį, pav., 3—5 metus. Dėlto teisingiau būtų kalbėti apie Lietuvos melioravimo problemą. Ta prasme gal būti ir vertėtų p. M. Š. projektą suprasti.

Lietuvos melioracijos problemas klausimo pastatymas turi svarbios mūsų tautos ūkiui reikšmės. Su ja yra surišta visa eilė melioracijų: kreditavimo, administravimo, projektavimo normų tyrimo ir kt. klausimų. Ž. ū. melioracijų srity, kaip ir kitose ž. ū. srityse, yra reikalingas planingumas, be kurio toks didelis darbas su didžiausia ž. ū. nauda nebūs dirbamas. Dėlto kalbamos problemas nušvietimas, mūsų manymu, turi padėti nustatyti ilgesniams laikui ir pamatuoti Valstybės melioracijos veiklos kryptis.

I klausimą: koks Lietuvoje ž. ū. naudojamų ir nenaudojamų žemės plotas reikalauja melioracijų, tiksliai atsakyti sunku. Niekas iki šio laiko statistinių žinių šioje srityje nerinko, dėlto tik-

liais daviniais žemius dedamų skaitmenų paremti negalima. Tačiau, jie nėra tolimi nuo tikrojo vaizdo. Ši savo samprotavimą remiame Latvijos, Lenkijos ir Prūsijos valstybių melioruotinų plotų statistika, apie kurią bus trumpiau minima žemiu. Lentelėje I yra patalpintos žinios apie melioruotinus Lietuvoje plotus dėl kiekvienos svarbiausios kultūros rūšies skyrium. Pagrindiniai daviniai paimti iš statistikos, tilpusios „Žemės Ūkio“ žurnalo 1929 m. 8 Nr. Mes skaitome, kad 75% visų žemės ūkyje naudojamų plotų yra reikalingi melioracijų (ne tik sausinamųjų, bet ir kitų), jų reikalauja ir pusė Lietuvos miškų (čia turime galvoje tik miškų nusausinimą).

Lentelė I.

Eilės Nr. ^ r.	Žemės eks- ploatuojamos kaip:	Tinka ž. ū. kultūrai be melioracijų		Reikalauja melioracijų		V i s o		% nuo viso N. L. ploto
		ha	%	ha	%	ha	%	
1	ariamos	660.000	25	1.977.000	75	2.637.000	100	47,4
2	pievos	190.000	"	572.000	"	762.000	"	13,7
3	ganyklos	161.000	"	484.000	"	645.000	"	11,6
4	miškai	443.000	50	443.000	50	886.000	"	15,9
5	kt. žemės	318.000	"	318.000	"	636.000	"	11,4
		1.772.000	32	3.794.000	68	5.566.000	100	100

Prie „kt. žemių“ kategorijos priskaitome: pelkes, ežerus, upes, griovius, kelius, šlaitus, smėlynus ir kt. ž. ū. nenaudojamus arba nenaudingus plotus. Mūsų krašte svarbiausis vaidmuo tenka nusausinimui, išskaitant ir upių reguliavimą, t. y. tiesinimą, gilinimą, platinimą arba siaurinimą. Kitos melioracijų rūsys dėl mūsų krašto geografinės padėties ir su ja surištų klimato ir dirvožemio sąlygų negalės turėti didelio pasisekimo. Dėl to mes skaitysime, kad visas melioruotinas, apie 3,800.000 ha plotas, bus nusausintas atvirais kanalais ir drenažu. Spėjamas santykis tarp vieno ir antro parodytas II lentelėje.

II lentelės „kt. žemių“ kategorijoje 318.000 ha tenka ne vien tik durpynams, bet ir kt. nenaudojamoms žemėms. Apie 200.000 ha durpynų gali būti nusausinta ir atvirais grioviais ir dalimi drenuota, o 118.000 ha gali būti melioruota kitaip, pav., smėlynai apželdinti mišku ir pan. Šią plotą į drenuotujų plotų skiltį ištraukė-

Eilės Nr. Nr. ^ r.	Žemės eksplatuojamos kaip:	Nusausinama atvirais grioviais				Nusausinama drenažu			V I S O		
		Plotas		Viso ploto nusausinimo išlaidos		Plotas		Viso ploto išdrenavimo kaina		Plotas	
		ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%
1	Ariamos	494.000	25	150.—	74.100.000	1.483.000	75	600.—	889.800.000	1.977.000	100
2	Pievos	286.000	50	"	42.900.000	286.000	50	300.—	85.800.000	572.000	"
3	Ganyklos	242.000	50	"	36.300.000	242.000	"	300.—	72.600.000	484.000	"
4	Miškai	443.000	100	"	66.450.000	—	—	—	—	443.000	"
5	Kitos žemės	200.000	63	"	30.000.000	118.000	37	—	35.400.000	318.000	"
		1.665.000		219.750.000	2.129.000				1.083.600.000	3.794.000	1.333.350.000

me todėl, kad jų 1 ha melioracija kaštuoja ne mažiau, jei ne daugiau kaip 1 ha drenažas. Iš II l. matosi, kad Lietuvos žemų melioravimas gali mūsų kraštui kaštuoti apie 1.333.000.000 Lt. Ši suma yra greičiau permaža, negu per didelė. Prie drenažo kainos nepri-skaityta ir atvirųjų griovių kasimo kaina, be tų griovių daugely atsitikimų nebus galima apsieiti. Šiam tikslui, reikalingas lėšas galime įvertinti po 100 lt/ha. Vadinasi, prie išskaičiuotos sumos teks pridėti $1.483.000 \times 100 = 148.300.000$ Lt. Prie melioracinių išlaidų reikėtų dar priskaityti tiltų, daudų (vamzdžių), slenksčių ir kt. hidrotechninių pastatų statymo išlaidas, tačiau jas net schematiškai apskaičiuoti sunku ir todėl jų dėmesin ir neimsime.

Tokiu būdu, melioracijoms įvykdyti išlaidos gali sudaryti milžinišką sumą $1.481.650.000$ Lt $\approx 1.500.000.000$ Lt., t. y., beveik 5 metų valstybės biudžetą! 1 ha melioravimas gali kaštuoti $1.481.650.000 : 3.794.000 = 390$ Lt. $= \approx 400$ lt/ha. Dabar pažiūrėsime kiek realūs yra šie samprotavimai. Tam tikslui pasinaudosime tokiais pat mūsų kaimynų: Latvijos, Lenkijos ir Rytprūsių daviniais.

Turimomis žiniomis Latvija*) turi melioruoti:

75% visų pievų ir ganyklų ploto, t. y., apie 1.500.000 ha	
50 „ „ pelkių	400.000 „
50 „ „ ariamų	900.000 „
50 „ „ miškų	600.000 „
Viso 3.400.000 ha	

Vadinasi, melioruotinas Latvijos plotas mažai kuo skiriasi nuo mūsų žemų ploto.

Dėl Lenkijos inž. M. Prokopowicz'ius**) nurodo, kad drenavimo reikalauja apie 64% visų dirbamų žemų ir apie 80% visų pievų ir ganyklų ploto. Ta proga, įdomu paminėti cituoto autoriaus skaitmenys apie Okupuotoje Lietuvoje esančių dešiniųjų Nemuno įtakų reguliavimą:

*) Neuzeitliche Massnahmen zur Erhöhung der landwirtschaftlichen Produktion, 1929.

**) Inž. M. Prokopowicz. Melioracje w Polsce. 1926 m.

Įtakų pavadinimas	Reguliuojamas ilgis km	Baseinas km ²
1. Sula	40	25
2. Usa	32	80
3. Beržūnė su intakais	90	883
4. Gauja su Žyžma	45	60
5. Lidieja su Ditva	95	158
6. Lebeda	30	20
7. Katra su intakais	63	305
8. Merkinė	40	230
9. Neris su intakais	135	988
Viso	570	2749

Gretimuose Rytprūsiuose vaizdas panašus į mūsų. Jų plotas naudojimo atžvilgiu, šiaip pasiskirsto:*)

ariamos	1.795.132 ha	47%
pievų	354.821 „	9 „
ganyklų	478.351 „	12 „

Viso ž. ū. naudojamos 2.628,304 ha 68%

Vandenų didesnių

kaip 5 ha	329.333 ha.	9%
miškų	630.000 „	16 „
kt. žemų	263.164 „	7 „

Visų Rytprūsių 3.851.001 ha 100%

*) Arbeiten d. Landwirtschaftskammer f. d. Provinz Ostpreussen 47 N. Königsberg. 1925.

Melioracinių Rytprūsių statistika atvaizduota III lentelėje, nustatytoje pagal O. Heinemann'o davinius**).

Lentelė III.

Melioracijų stovis	Drenažas		Upių reguliuota ir griovių iškasta		Pylimais ap- saugota		V i s o	
	Plotas ha	Drenažo sajungų	Plotas ha	Są- jungų	Plotas ha	Są- jungų	Plotas ha	Są- jungų
Melioruota .	329 433	737	217.374	1082	128.169	54	674.976	1873
" .	330.000	be saj.	—	—	—	—	330.000	—
Viso meliuo- ruota . .	659.433	—	217.374	—	128.169	—	1.004.976	—
Reikia me- lioruoti . .	550.000	—			500.000		1.050.000	—
Viso . .	1.209.433	—			845.543		2.054.976	—

Vadinasi, Rytprūsiuose melioracijomis bus paliesta apie 2.054.976 ha arba apie 54% viso jų ploto arba apie 79% žemės ūkio naudojamo ploto. O. Heinemannas (aukštasis Rytprūsių melioracijos valdininkas) apskaičiuoja, kad ateityje 1.050.000 ha melioravimas kaštus apie 470.000.000 RM arba apie 1.128.000.000 Lt.; 1 ha melioravimo kaina svyruos apie 1000 Lt/ha. Vidutiniška melioravimo kaina visai Prūsijai = 200 RM/ha = 480 Lt/ha*). Gretimų valstybių klimato, dirvožemio ir reljefo sąlygos yra panašios į mūsų sąlygas. Vadinasi, galime skaityti, kad I ir II lentelėse patiekiami skaitmenys nelabai yra nuo tikrojo vaizdo nutole ir dėl to pilnai gali būti panaudojami, kaip medžiaga melioracinių ir apskritai ž. ū. politikos klausimams spręsti.

Per kurį laiką bus mūsų kraštas kultūrtechniškai sutvarkytas? I tą klausimą atsakyti sunku. Jo sprendimas pareis nuo ūkiškųjų ir politiškųjų mūsų valstybės aplinkybių raidos. Jeigu panorėtumėm per 30 metų savo žemes melioruoti, tai turėtumėm kasmet skirti 1.500.000.000:30=50.000.000 Lt., t. y. tokią sumą, kuri niekados nebus šiam reikalui skiriama. Atsargiau būtų priimti 50 metų terminas, bet ir tada reikėtų melioracijoms skirti kas-

**) Bedeutung und Umfang der Meliorationen in Deutschland. 1931.

*) „Der Kulturtechniker“, 1929 m., 82 pusl.

met po 30 mil. litų. Tačiau ir ji yra tiek žymė, kad kelia abejonių ir dėl 50 metų termino realumo. 1931 m. melioracijai skiriama kreditai pasiekė 6.250.000 lit. sumą. Jeigu ji ir toliau pasiliktu ta pati, tai tada savo žemes baigtume melioruoti per 200 metų!

Melioracinių tarnybų organizavimas.

Melioracinių tarnybų Lietuvoje pertvarkymas yra virtęs aktualiu reikalui. Jeigu prieš 3—4 metus ji galėjo tilpti žemės tvarkymo departamento, kaip atskira referentūra, tai dabar padėtis pasidarė visai kita. Per tą laiką, žymiai išaugo ir duodamosios pinigų sumos ir technikinis personalas. Šiuo laiku tiesioginiai melioracijas administruoja vienas d-to vice-direktorius ir 3 revizoriai kultūrtechnikai; iš jų du visados turi būti centre, o du revizuoją plačiai išmėtytus darbus. Prie tokų didelių sumų, kurios yra kasmet skiriamos, šis administratyvinis sutvarkymas yra netobūlas. Administruojamojo personalo yra tiek nedaug, kad apie gerą darbų kontrolę vietose ir technikinį jiems vadovavimą sunku kalbėti. Prie šios organizacijos sunku išvengti projektavimo ir vykdymo klaidų. O kad jų pasitaiko, tai nepaslapčias.

Šiuo laiku kultūrtechnikai specializuojasi dvejose srityse: a) vidutinių neplukdomųjų ir mažųjų upių reguliavime ir magistralinių kanalų kasime, statant įvairius tose vagose įrengimus: tiltus, pralaidas (vamzdžius), slenkscius ir kt. A t v i r o s v a g o s p a g r e i t i n a paviršinio vandens nuotekų, bet didelės įtakos gruntuvinio vandens aukščiui neturi. b) detaliame nusausinime (drenažas arba tankus atvirųjų griovių tinklas) su įrengimais; detalus nusausinimas tvarko gruntuvinio vandens aukštį, dėl to turi skirtinges darbo metodus.

Prie šių dviejų kultūrtechniškųjų darbo sričių reikėtų prisikirti dar vieną — kultūrtechniškųjų tyrimų organizavimą, apie ką buvo rašoma „Žemės ūkyje“ (1930 m. N 3 ir 1931 m. N 6). Jeigu kultūrtechniški tyrimai nebūs organizuojami ž. ū. R. Tyrimo įstaigos, tai jas reikėtų organizuoti pačiai melioracinei įstaigai, prisilaikant kurio nors vieningo ir aiškaus plano. Veikiant be plano gali atsitikti, kad bus renkami epizodiniai be savitarpinio ryšio daviniai.

Atsižvelgiant į plačias melioracinių veiklos Lietuvos perspektyvas, būtų racionalu dabartinę melioracijų referentūrą paversti savistovių departamentu arba direkcija, kuris tiesioginiai darytų

p. ž. ū. Ministeriui pranešimus, ir gautų direktyvų. Ž. ū. melioracijų centrinės įstaigos kompetencija, mūsų manymu, turėti būti ši:

1. Vadovauti visai ž. ū. melioracijų tarnybai krašte ir kontroliuoti jos veikimą.

2. Melioracijas finansuoti arba kredituoti.

3. Bendradarbiauti su kitomis įstaigomis, su kuriomis praktiskai tenka turėti ryšį.

4. Kontroliuoti privatiniais technikais sudaromus projektus, jeigu jiems įvykdyti yra prašomos iš valstybės kredito įstaigų pa-skolos arba pašalpos, arba jeigu tie projektais paliečia antrųjų asmenų teises.

5. Sudarinti vandens energiją išnaudojančių įmonių (malūnų, lentpiūvių, elektros stočių ir kt.) tvenkinį projektus, arba teikti tais klausimais patarimų. Tvirtinti ir kontroliuoti privatiškai vykdomų pastatų kontrolę, kiek jie liečia vandens išnaudojimą.

6. Organizuoti melioracinius tyrimus ir stebėjimus. Rinkti medžiagą įvairiems ž. ū. svarbiems klausimams rišti: vandens išnaudojimui, upių reguliavimui, apsaugai nuo potvynių ir kt.

7. Nustatineti mokesčių už vandens jėgos naudojimą visose tose vagose, kurios bus įstaigos žinioje.

8. Tvarkyti melioracinę statistiką.

9. Vesti ir tvarkyti vandens knygas ir archyvą.

Eiliniu įstaigos uždaviniu būtų aktingai prisidėti prie vieningo visai Lietuvai vandens įstatymo projekto paruošimo, vietoje dabar veikiančių rusų įstatymų. Įstatymas palengvintų ne tik melioracijų vykdymą, bet ir juridinių klausimų sprendimą, pav.: vandens naudojimą, jo užteršimą, krantų apsaugą, žūklavimą, vandens nuosavybę ir kt.

Įstaigos darbą sistematizuoti ir specializuoti būtų tikslinga ji suskirstyti tarp šių referentūrų:

I. Vagų reguliavimo ir hidrotechninių pastatų statymo referentūra.

II. Detalaus nusausinimo (drenažo) referentūra.

III. Melioracinių tyrimų referentūra.

IV. Vandens knygų ir archyvo referentūra, ir

V. Kanceliarija.

Be centrinės įstaigos vietose būtų vietas įstaigos — apygardų kultūrtechnikai. Jie turėtų:

1. Skatinti ūkininkus daryti melioracijas. Aiškinti jų reikalavimą ir teikti norintiems pagalbą.
2. Sustatineti melioracinius mažųjų vagų kasimo ir detalaus nusausinimo (drenažo) projektus.
3. Projektus vykdyti arba jų vykdymą prižiūrėti.
4. Nustatineti mokesčių didumą už vandens energijos naujodijimą.
5. Glaudžiai bendradarbiauti su vietas valdžios ir savivaldybių įstaigomis visais melioracijas liečiančiais klausimais.
6. Kontroliuoti įvykdytų melioracijų ir prievolių pildymą.
7. Tvarkyti melioracinę statistiką.

Atsižvelgiant į darbo gausumą, apygardų kultūrtechnikai galėtų pagalbon gauti jaunesniųjų kultūrtechnikų, kurie tiesioginiai priklausytų ir nuolat gyventų apygardos būstinėje. Dabartinė sistema, kada visi kultūrtechnikai yra sutraukiami žemos metu į Kauną braižyklon, mūsų manymu nėra tikslinga. Ilgesnį laiką vienoje vietoje gyvenę kultūrtechnikai geriau susipažsta su savo apylinke, užmezga taip darbui svarbius ryšius su vietas žmonėmis ir įstaigomis. Apygardų kultūrtechnikai dažniau ir greičiau pasiektų jų žinioje esančius technikus ir sugebėtų juos nuodugniau kontroliuoti, kaip 2—3 kultūrtechnikai-revizoriai, kurių kontrolė dėl darbų išsimėtymo ir gausumo turi pasidaryti labai paviršutiniška, kas iš tikrųjų ir yra. Apygardų kultūrtechnikai jausdami didelę atsakomybę už jų apygardoje vedamus darbus, bus kur kas geresni kontroliuotojai, be to, jie mokysis dirbti ir administratyvinį darbą ir stengsis technikiniai lavintis. Visi jų kompetencijos ribas liečiantis projektais turėtų būti sudaromi jų tiesioginėje vadovybėje. Jaunesnysis personalas geriau būtų instruktuojamas ir technikine prasme auklėjamas. Kaune braižykla būtų mažesnė, joje dirbtų tik tie kultūrtechnikai, kurie vykdytų tiesioginėje centrinės įstaigos žinioje esančius projektus. Vadinas, darbas galėtų būti sutvarkytas taip, kaip tai yra Klaipėdos krašte, arba ta pačia sistema, kaip yra, pav., sutvarkyta kitų mūsų vietas įstaigų. Iš kitos pusės, dabartinė tvarka trukdo kultūrtechnikams sukūrti savo namą, kaip tai gali padaryti kiti ž. ū. M-jos vietoje gyvenančios valdininkai. Jie galės dalyvauti ir viešame gyvenime ir būti kraštui naudingi ne tik kaip specialistai, bet ir kaip piliečiai. Šiuo laiku jie tos galimybės beveik neturi.

Bagiant, trumpai paminėsime vieną iš naujausių administracinių aparato sutvarkymų pavyzdžių V. Europoje. 1927 m. čecho-

slovakų vyriausybė pertvarkė valdymo organus. Pertvarkymas palietė ir melioracijas. Visas kultūrtechniškasis darbas yra dirbamas 4 provincijų (Čechija, Moravija, Slovakija ir Prikarpatų Rusija) valdybose. Ž. ū. M-ja turi nedidelį aparatą, tiesioginiai darbus nevykdanti. Jos II sekcija tvarko žemesnių įstaigų veikimą. Sekcija dalosi į tris skyrius. I sk. — specialiai rūpinasi upių reguliavimo, kalnų upelių ir slėnių užtvankų įtaisymo klausimais. II sk. rūpinasi žemės ūkio melioracijomis siauresne prasme, žemės ūkio statyba, ž. ū. mašinomis, ž. ū. elektrifikacija, kaimų kanalizacija, vandentiekio įrengimais ir pan., be to, jis organizuoja ir tvarko kultūrtechniškus tyrimus. III sk. užsiima kultūrtechniškosios tarnybos organizavimo klausimais, melioracijų darbų finansavimo klausimais, tvarko melioracijos fondą ir jo sąstate veikia „Ministerialinė komisija dėl agrarinų operacijų“, šita k-ja atlieka žemėtvarkos darbus. Žemesnieji organai yra suorganizuoti prie kiekvienos 4 provincijų valdybos, tik čia jie yra grupėmis pavadinti. Grupės savo keliu dalinasi į skyrius, kurie turi savo numerius. Pav., Čechijos provincijos melioracinė grupė apima šiuos skyrius: 55 N — vandens teisė, 56 N — neplukdomų ir neplaukiojamų upių reguliavimas, 57 N — kalnų upelių tvarkymas, 58 N — vandens katastras, 59 N — melioracijos (drenažas, pievų ir ganyklų įrengimas, žuvininkystės įtaisų projektavimas ir vykdymas, magistraliniai grioviai), 60 N — kaimų ir miestelių vandentiekiių įtaisymas, 61 N — dirvožemių tyrimai drenažo reikalams ir apskritai melioracinių tyrimų organizavimas, 62 N — bendras skyrius (statistika ir pan.).

Kiekviena provincija padalyta į apskričius, apskričių valdybų sąstate gali būti kultūrtechniškas biūras. Šiuo laiku vienas biūras aptarnauja kelius apskričius, jie yra įpareigoti sudarinėti savistovai arba tikrinti privatinį technikų sudarytus projektus ir prižiūrėti įvykdymus. Be biūrų, vietose yra specialūs technikai, kurie yra įpareigoti rišti ir aiškinti įvairius vandens teisę liečiančius klausimus. Jie aptarnauja kelius apskričius ir tiesioginiai koresponduoja su provincijos valdybos atatinkamu skyriumi.

Po karo ir Prūsija naujais pagrindais pertvarkė savo melioracinię tarnybą.

Kėdainiai,

1931 m. Gruodžio m. 29 d.

J. Cigleris.

Neužbaigtta kūryba

I melioracijos darbus per 10 su viršum metų mes ijdėjome nemažai pastangų bei lėšų. Dėl to pravartu būtų pažiūrėti į tų darbų vaisius ir į metodus, kuriais vadovavomės juos dirbdami. Žinoma, skaitmenimis tų vaisių apimti bei išreikštai tiksliai negalima, trūkstant apčiuopiamų, ryškių davinių, kurie šiek-tiek tiksliau išreikštų paliestų melioracijos ūkių derlių ir apskritai pelningumo padidėjimą. Tenka pasitenkinti keliomis pastabomis bei grynai „empiriškomis“ išvadomis.

Atlikti iki šio laiko nusausinimo darbai turėjo nemažai teigiamų išdavų. Pirmiausia, tai žymus žygis pirmyn krašto kultūros bei tvarkingumo atžvilžiu. Laukų bei pievų supelkėjimas paliestuose nusausinimu plotuose žymiai sumažėjo. Griovių bei ištaisyti upelių paliestos slénys apdžiūvo. Pasidarė prieinamesnės kaip žmonėms, taip ir gyvuliams. Oras taip pat pasidarė sveikesnis... Atliktų melioracijų darbų naudingumas yra neabejotinas. Tačiau gyvenant skurdo laikus, „naudingumo“ nepakanka. Reikia dar būtinai, kad melioracijos netiktai apsimokėtų į neduotų nuostolių, bet dar teiktų valstybei bei ūkininkams ir šiokių tokų gryną pelną. Mes matome, kad upelių, bei upių kasmet užliejamos slénys kaip-kur pradeda savaime mainyti savo išvaizdą. Pasikeitus drėgnumo sąlygomis, senoji žolė beveik visiškai išnyksta, o geresnioji tiktais pamaželiu atsiranda bei įsigalėja. Dažnai naujo žolyno ataugimo reikia ir gana ilgai laukti. Šiuo atžvilgiu melioracijos pelningumas lieka jau abejotinas. Dažnai tokų melioruotų plotų našumo padidėjimo, be ypatingų kultūros priemonių, tenka taip ilgai laukti, kad apie jos pelningumą paliestiems ūkininkams negali būti kalbos.

Pamėginsime šitas mintis paaiškinti pavyzdžiu. Nesenai Kauно apylinkėje buvo šiek-tiek apsausinta nedidelė, kokių 200 ha, viršutinio tipo pelkė. Jos nusausinimas kaštavo apie 11.000 litų Kas tuo pasiekta? Visas plotas pasidarė prieinamesnis žmonėms, ypač medžiotojams. Tiesa, šiek-tiek geriau pradėjo želti „miškiu-

kas“: tarp visokių krūmokšlių, retos pušelės bei beržukai, bet kimenai neišnyko, nesutrunėjo ir geresnių pašarinių žolių neatsirado. Vienintelė viltis — „miškiukas“, kuris po kelių dešimčių metų viską atmokės. Kadangi tokios pelkės dirvožemis maistingąja medžiaga visai neturtingas, tai net geriausiu atsitikimu, miškui bekliūčių augant, jis galėtų pasiekti prekybinio brandumo neanksčiau kokių 90—100 metų¹⁾). Skaitant iðėtą į melioraciją kapitalą (11.000 lt.) tiktais po 5% palūkanų, jau per 15 metų tas paraidotas kapitalas iðaugus maždaug į kokus (11.000×2) 22.000 litų. Per kitus 15 metų — į 44.000 lt., po 45 metų — į 88.000 lt., o po 90 metų pasieks gražios 704.000 litų sumos. Priskaičius dar griovių palaikymo, bei bendros priežiūros iðlaidas su tokiomis pat palūkanomis, gausime tokią sumą, kurios nė padidėjusios toje gadynėje miško medžiagai kainos nepadengs. Bet kaip parodė prityrimas¹⁾, šiokių tokį vertingesnį mišką per tą laiką ið tikrujų galima užauginti tiktais *taikant jam tam-tikras auklėjimo priemones*: trësimą, griovių nuolatinę valymą bei pagilinimą, tam tikrū medžių atranką ir tai tiktais paruošus palankias miškui augti sąlygas, priklausančias nuo visokių to ploto ypatybių: durpyno giulomo, jo sužemėjimo laipsnio, jo podirvio ypatybių ir t. t. Tačiau visa tai reikalauja stambių iðlaidų. Prieš karą, man teko matyti puikų, nors ir retą, pušyną ant nusausintos viršutinio tipo pelkés, barono Korfo dvare netoli Bauskės miesto, bet tiktais *pelkės pakraštyje*, kur durpynas buvo séklesnis, turtingesnis mineraline medžiaga ir žymiai sužemėjės, ir kur pušų šaknys galėjo pasiekti dugno; toliau, einant durpynui gilyn, pušynas ējo menkyn ir prie paties nuleidžiamojo griovio, kur durpynas buvo giliausias, liko toks, koks buvo prieš nusausinant. Labai abejotina, kad mūsų sąlygose toks eksperimentas iðsimokėtų. Net Vokietijos sąlygose prof. Puchner²⁾ pripažista miško auginimą, net ant derlingų pelkių, neiðsimokančių. Jokių kultūros priemonių netaikant, kadangi dirvožemis dar visai žalias (nesutrunėjės), tai, nežiūrint ir durpių klando seklymo, galima laukti (kaip sako, prof Puchneris, dalyko žinovai: graf. Leiningen¹⁾ ir prof. W. Bersch)²⁾, tiktais pradžioje gana gero medelių augimo, o vėliau jis pasidaro vis lėtesnis, metinis medienos priauglis vis labiau mažėja ir pagaliau „miš-

¹⁾ Žiūr. grafo Leiningen str. „Aufforstung von Mooren“ laikraštyj „Zeitschrift für Moorkultur und Torfverwertung“ 1917 m.

²⁾ Puchner „Der Torf“, pusl. 163.

¹⁾ Virš pažymėtame straipsnyje. — ²⁾ „Aufforstung von Hochmoor“ — tame pat laikraštyje „Zeitschrift für Moorkultur und Torfverwertung“ 1912 m.

kas“ pradeda visai nykti. Mat, medžių paunksnyje pradeda smarkiai augti baltieji bei pilkieji kimenai (sphagnum, leukobryum glaucum), visoki krūmokšliai ir šilai. Štie tiekrieji pelkės vaikai, plétodamiesi, kelia vis aukščiau nesutrunėjusių durpių klodą, kuris pagaliau tiesiog smaugte smaugia medžius, palaidodamas ilgainiui juos vieną po kito savo minkštamu prieglobsty.

Taip stovi dalykas su betarpiai melioracijos palieštais plotais. Dar mažiau iðsimoka melioracijos iðlaidos tiems, kurių žemė paruoštū nuleidžiamą taką betarpiai neliečia, kurie dėl tų ar kitų priežasčių, iðnaudoti atsiradusią progą savo laukų detaliniam nusausinimui neturi galimybės. Kadangi, einant įstatymu, toks „magistralinis“ nusausinimas yra vykdytinas ir be daugumos sustikimo, tai dažnai toji dauguma melioracijos užklumpama be jokio jos reikšmės supratimo, be jokio jos iðnaudojimo savo ūky pri-siruošimo.

Imkime pav. detalinį nusausinimą. Nusausinant atvirais grioviais, žinoma, dažnai gali pakakti ið šalies (ið valdžios pusės) vien projekto paruošimo ir technikinių paaiškinimų veteje, o projektą vykdant, priežiūros. Atlikti pačius darbus (kasimą) ūkininkas galėtų ir savo jégomis, jeigu jo nusausinamasai plotas nėra didelis. Bet jeigu pasitaiko smulkiai nusausinti didesnis plotas, sudėtingesnėse sąlygose, tai ir atvirų griovių kasimas reikalauja, be technikinės pagalbos dar ir finansinės, nekalbant jau apie kaip kada būtiną susitarimą ir su kaimynais. Apskritai mūsų ūkininkai ir pirmuoju atsitikimu nelabai mēgsta patys griovius kasti ir tą dažniausiai atlieka per samdomus specialistus.

Bet šioje gadynėje, mes nelabai ir nevisuomet galime tenkinantis atvirais grioviais. Pav., ruošiant ganyklas ant nusausintos pelkės, su atvirais grioviais labai sunku iðsiversti. Be to, praktika parodė, kad drenažas duoda daug geresnių iðdavų ir ūkiui galu gale geriau iðsimoka negu atviri grioviai, ir itin yra svarbus mūsų oro sąlygose, kadangi jis pailgina taip pas mus trumpą vegetacijos laikotarpį ir laukų darbymetį kokiomis 3—4 savaitėmis. Dėlto dabartiniam nusausinimui atvirais grioviais tenka pripažinti tiktais provizoriénės priemonės, vėliau pakeistinos reikšmės. Drenažui pravesti reikia daug lėšų ir nuolatinio vietoj technikinio vadovavimo darbuose, atliekant juos vėl tiktais per gerai prityrusius darbininkus. Pagaliau, drenažo įtaka žemės kultūrai gali padidėti, kada ūkininkai sugebės savo ūkių kultūrą pritaikinti prie pagerėjusių sąlygų tiksliam iðnaudojimui, kitaip, primityviškai šeimininkaujant, didelės drėnavimo iðlaidos beveik neiðsimoka.

Taigi, reikia tikslesnio žemės išdirbimo, geresnio bei gausesnio trėsmo, pagerintos, našesnės sėklos ir tikslios pasėlių priežiūros. Tiktai visos šios priemonės ryšy su drenažu užtikrina pilną pasiekimą.

Sunkiausias ūkininkų uždavinys — ant melioruotų, dykų plotų, paruošti naujas kultūras: pievas, ganyklas, dirvas, miškų. Jeigu dar melioracija liečia nedidelį dykumos plotą, įskverbusį i atskiro ūkininko normaliai naudojamą žemę, ir jo kultūra galima iutraukti i esamo ūkio struktūrą, įvykdant tą kultūrą ir išnaudojant jos gaminius paprastomis to ūkio priemonėmis, tai tokios melioracijos „užviršijimas“ dažnai yra galimas be didelio vargo ir su palyginamai mažesnėmis lėšomis, bet vis dėlto reikalauja tam tikro išmanymo, kultūros metodų pažinimo ir nuovokos naujų kultūrų tvarkyme, ko paprastai ūkininkams trūksta. Reikia taip pat imti dėmesin, kad ir tokiam atsitikime be žymaus apyvartos kapitalo padidinimo apsieiti negalima. Kultūrinant, kaip žinoma, reikia daug trąšų, žolių brangių sėklų, specialių įrankių ir kt. Dėl to, jeigu jau reikia ūkininkus šelpti generalinių nusausinimų vykdant, tai tuo labiau reikalinga kultūrinant, apie ką dabartinėse sąlygose ūkininkas né manyti negali. Be gerų pavyzdžių bei tikslaus vadovavimo, tokios kūrybos ūkiškas pasisekimas neįmanomas.

Jeigu melioracija apima didesnius dykos žemės plotus, tai jos užviršijimas bus dar komplikuotesnis dėl to, kad paprastai ji liečia ne vieną, bet daugelį ūkininkų, be kurių susitarimo (jų organizacijos žemės kultūros bendrovės tipo) visai neįmanomas. Nors ir šiuo atsitikimu kultūros darbams kaip kada galima pasinaudoti ir dalyvių gyvaja jėga bei kai kuriomis kitomis jų ūkių priemonėmis, bet praktikoje tai yra visuomet susiję su visokiomis kliūtimis bei nepatogumais, trukdančiais darbus, ir vis tiek be specialių mašinų bei įrankių parko įgijimo arba pasisamdymo ilgesniams laikui apsieiti tegalima dar mažiau, kaip pirmuoju atsitikimu. Pasitikėti kultūros darbams pripuolamai samdomąja gyvaja jėga, — negalima, nes jos kaip tik pritrūksta tada, kai jos labiausia reikia. Dėl to tenka turėti savo *nuolatinę* jėgą. Pagaliau ir naujos gamybos (pav. šieno) tikslus išnaudojimas, ypač pradžioje, reikalauja susidomėjimo. Vieną-kitą vežimą šieno dar šiaip taip parduosi turguje, pats jį nemokamai pristatydamas, bet kelias dešimtis arba keilius šimtus vežimų be didelių nuostolių jau nebeparduosi, o vietoje kaimynai, net esant trūkumui, už geriausią šieną

siūlo nedaugiau, kaip už viksvas. Taigi tenka šieną sunaudoti savo gyvulių šerimui, padidinant savo kaimenę, ir verstis gyvulininkyste bei pienininkyste.

Iš išdėstyto matyti, kad tokios magistralinės melioracijos išvystymas bei užviršijimas melioruotų plotų kultūra yra įvykdintini paprastąja tvarka tiktai labai išléto ir reikalauja komplikuoto švietimo, propagandos bei organizacijos darbo, pirmoje eilėje gerų pavyzdžių ruošimo. Taip dalykams esant, nenuostabu, kad dauguma melioracijos palieštų ūkininkų, pajunta jos neigiamą reikšmę, kai jiems tenka iškastą žemę nuo griovių krantų valyti, padarytas be jų žinios išlaidas amortizuoti bei palūkanomis apmokėti ir paruoštus vandens takus taisyti. Tikriaus sakant, už jų apleidimą atsakyti, neturint ūkiui iš viso vargo jokio pelno.

Reikia pažymeti, kad dažnai nusausinimo įtaisų palaikymas tvarkoje (jų valymas bei taisymas) yra nelengvas uždavinys, jeigu ūkininkai iš tikrujų sažiningai bei tiksliai atlikty uždedama jiems pareiga. Tikrumoje mes to nematome. Juk darbas, kurio naudingumo dėl savęs asmeniškai žmonės nejaučia arba nesupranta, savaiame visuomet atliekamas nenoriai bei netikusiai. Prie to dar prisideda paprastas pas mus nerangumas ir apsileidimas, nekalbant jau apie *nesugebėjimą* jį priderančiai atlikti. Užsienio praktika parodė, kad vandens takų palaikymas tvarkoje, reikalauja nevien ūkininko gero noro bei pasiryžimo, bet dažnai ir technikinio sugebėjimo bei nuovokos ir tam tikrų įrankių bei mašinų. Paliktos gi be tikros šeimininko šekos globos, be priderančio taisymo bei valymo, — nusausinimo įtaisos pradeda irti, griuti. Be to, didieji grioviai bei ištaisyti upeliai gana greitai pradeda vėl užželti lendrėmis, viksnomis ir kt. vandens žolėmis, kurios pradžioje trukdo smarkesnį vandens tekėjimą ir skatina vagos sudumblėjimą. Užkirsti kelią tokiam nemaloniam gamtos įsikišimui į mūsų šeimininkavimą, dabartinėse sąlygose ūkininkas neturi né galimybės, né sugebėjimo. Didelės reikšmės šito proceso paskubinimui turi ypač vandens malūnai, tikriaus, jų užtvankos. Kai kurios sustabdo vandens tekėjimą keliolikos kilometrų upelio ruože, skatindamos jo sudumblėjimą bei užaugimą žolėmis, o pagaliau ir visos upelio slėnies supelkėjimą. Tokiose aplinkybėse, kol žymi melioracijos dalyvių dalis pasiryžta bei sugeba paruoštus nuleidžiamuosius vandens takus išnaudoti tolesniams žemės kultūros žygiams. Tie brangūs įtaisai, daugumai ir pagaliau visuomenei be jokios naudos, per trumpesnį ar ilgesnį laikotarpį, visai ištyžta, sunyksta, o „melioruoti“ plotai pamaželiu gryžta į senovišką savo

stov, palaidodami ir visas kultūros pastangas. Pradėk išnaujo, jeigu dar liko kiek noro!

Mes matome, kad daugeliui tokia melioracija duoda nuostolių dėl to, kad ji negali būti jų tiksliai išnaudota, o padarytas išlaidas su palūkanomis vis tik reikia išmokėti. O tokiose sąlygose įtaisų palaikymas tvarkoje daugumai turi nemalonios baudžiavos reikšmės. Įtaisų apleidimas bei ištūžimas, tokiose sąlygose galų gale neišvengtinės ir verčia niekais visą melioraciją, visas pastangas bei išlaidas.

Mūsų įstatymdavystė tokias pasekas numato ir nori jų išvengti, dėl to melioracijos paliestiemis ūkininkams uždedama pareiga melioracijos įtasis laikyti tvarkoje ir už šios pareigos apleidimą apsileidėlius gana smarkiai baudžia. Be to, dar ir priežiūros įstaigoms duota teisės jų parėdymu apleistas įtasis, apsileidėlių saskaita, pataisyti. Bet čia, kaip ir auklėjime, toki „botagai“ tai tiktais „ultima ratio“. Tokiam gyvam reikale, kaip žemės kultūra, kur nuo nuolatinio tikslaus melioracijos įtasis veikimo priklauso kasdieninių ūkiškų žygijų bei paties ūkio pasiekimas, reikia sąžiningo ir būtinai sąmoningo, be jokių užvilkinių, uždėtų pareigų pildymo, o tai sunku pasiekti turint reikalo su būriu žmonių, dažnai dar ir nesugebančių tiksliai tas pareigas atlikti. Kol teismo keiliu bus ko nors pasiepta, arba kol priežiūros įstaigos parėdymu apsileidimas bus atitaisyta, nuostoliai gali susidaryti gana dideli. Tokiose abejotinose sąlygose nėra jokio noro dėti ypatingų pastangų bei lėšų į žemės kultūrinimą ir gryna sąžine to ir skatinti negalima, kol kultūrų likimas neapdraustas nuo melioracijos dalyvių bei kitų apsileidimo.

Tokiu būdu, be melioracijos padarinių išnaudojimo žemės kultūros žygiams, ji lieka bergždžia — nepelninga, nes nėasant laidą, kad jos įtaisai visuomet bus užlaikomi pilnoje tvarkoje, kiekvienas kultūros bandymas lieka susijęs su perdidile rizika. Ko čia trūksta? Pirmiausia trūksta tikro atsakomingo šeimininko vietoje, nes kur daug šeimininkų, ten anarchija, tikros atsakomybės nėra. Tokiu atsakomingu šeimininku šiame atsitikime gali būti tiktais tikra melioracijos dalyvių organizacija, su tam tikra griežta drausme, sujungiant juos į visuomeninio pobūdžio melioracijos bendrovę, veikiančią po kompetentiškų įstaigų kontrole bei sulig reikalo vadovybe. Melioracijos dalyvių organizacija (bendrovės pavadinu) reikalauja jau ir pačią melioraciją vykdant, kad išanksito supažindinus juos su kylandžiais iš melioracijos ūkiškais uždaviniais bei pareigomis ir užtikrinus tikslėsnių bei pigesnių darbų atlikimais.

mą. Žinoma, bendrovės vedėjas turi būti apšarvotas pakankamomis, net gryna policiino pobūdžio, teisėmis bei autoritetu, kad visuomet sugebėtų tiksliai ir griežtai išpildyti uždedamas jam atsakominges pareigas, kaip įmonių bei kultūrų palaikymo, taip ir visokių uždedamų dalyviams piniginių bei naturalinių prievoļių ir įžadų pildymo atsitikimais. Kaip visuomeninio pobūdžio įstaigos atstovas, jis pats bus skatinamas laikytis griežtumo, teisingo ir tikslaus veikimo prisimenant įstaigų kontrolę. Tiktai ryšy su jo pareigų pildymu anksčiau minėti „botagai“, kaip „baudos“, įgauna naudingos reikšmės. Pažymėtina, kad tiktai tiksliai organizacija duoda galimybės pilnai pažengti pirmyn šių reikalų tvarkyme pažangesnių žmonių pagalba, kurių vis daugiau atsiranda ūkininkų tarpe. Tokiu būdu su jų pagalba iš mažai išmanančių žmonių būrio reikia įsteigti savo rimtiems uždaviniams atatinkančią ūkišką įstaigą. Tokia bendrovė, tiksliai vadovaujama, sugebės parūpinti ir užtikrinti viską, kas tiksliam jos uždavinių įvykdymui reikalinga, kaip technišku, taip ir ūkiškai-finansiniu atživlgiais. Tiktai nuo žalingos malūnų užtvankų įtakos, vandens nuleidžiamieims takams, melioracijos bendrovė dabartinėse sąlygose apsiginti nesugebės, trūkstant atatinkamo įstatymo. Veikiančiais įstatymais malūnininkams tiktai draudžiama kelti užtvankomis upelių vandenį aukščiau vagos krantų, kad nebūtų užliejamos gretimosios lankos. Buvo manoma, kad vandens gausumas pačioje vagoje ir jam netekant, toms lankoms yra naudingas arba bent nežalingas. Ištirkėjų tokų upelių pakraščiai, kaip matyti, yra gausiai prisisunkę vandens bei gerokai supelkėję ir, vietoje geros užliejamų pievų žolės, apaugę ajerais, meldais, viksnomis ir kt. pelkių žolėmis, o taip pat kimenais. Mat, geru „saldžių“ žolių augimą skatina laikinas pievų aptvinimas tiktai bėgančiu vandeniu, prisigérusiu iš oro deguonio, kurį jis ir tiekia užliejamam dirvožemiu. Stovintis vanduo, turėdamas visai mažai deguonio, išsisunkdamas į dirvožemį, pirmiausia šaldo jį ir trūkstant Jame deguonio troškina geras žoles, leisdamas gyvuoti tiktai kimenams ir „rūkščioms“ pelkių žolėmis, kurios apsirūpina deguoniu iš oro per lapus bei stiebus. Kaip anksčiau pažymėjau, užtvankos kaip tik vandens bėgių sustabdo gana ilgam upelio ruože ir tokiu būdu visame tame ruože vanduo turi visai mažai deguonio. Prisisunkus upelio krantams, o per juos ir gretimoms lankoms, tokio stovinčio vandens, kuris dirvožemy beveik visiškai nepasikeičia, tasai dirvožemis ne tiktai atšala, bet beveik visiškai nustoja ir oro, ypač deguonio, ir dėl to geresnės žolės nyksta ir užleidžia savo vietą rūkščioms žolėmis.

lėms bei kimenams ir taip lankos pelkėja. Bet tai dar ne viskas. Kaip jau pažymėjome, vandens bégimui sumenkėjus, vaga pradeda užželti visokiomis žolėmis, kurios ilgainiui visai sustabdo vandens bégimą, kas dar labiau pagreitina upelio ir visos jo slėnies supelkėjimą. Malūno savininkui priklauso bégančio vandens jėga ir su savo nuosavu žemės plotu jis gali daryti, ką tik nori, nors visą paversdamas pelke, bet anaiptol neleistina, kad išnaudodamas tą jėgą, bei savo žemės plotą, jis kenktų kitiems upelio pakraščių savininkams. Pradėjus dabar upelių ištaisymą, kaip tik reikėtų sutvarkyti ir malūnų tvenkinius. Malūnų savininkams (valdytojams), kaip tokios žalos kaltininkams, tektų uždėti pareigos, visame upelio ruoše, kur užtvankų įtaka pasireiškia žalingu vandens bégimo sustabdymu, kasmet valyti upelio vagą nuo dumblo ir žolių (užsieny tas daroma paprastai du kartu į metus tam tikromis mašinomis). Tai būtų visai teisingas ir tai tik dalies daromos žalos atitaisymas. Kadangi dabar tekančių vandenų jėgos savininku yra valstybė, tai šio reikalo sutvarkymas būtų ne labai komplikuotas. Reikėtų išleisti tik specialų įstatymą. Pažymetina, kad tai yra reikalinga ne vien teisingumo bei žemės kultūros apsaugojimo atžvilgiais, bet tvarkos ir žmonių sveikatos, nes pelkės tai blogo oro bei ligų šaltinis ir susisiekimo trukdytojas. Kadangi melioracijos bendrovės bus labiausia suinteresuotos šio reikalo sutvarkyme, tai joms reikėtų suteikti teisės bei galimybės jų vedėjams prižiūrėti savo rajone sutvarkytų upelių vagą, kaip vietinei, pirmai instancijai.

Bet tokia grynai techniniu pobūdžiu organizacija, kaip melioracijos bendrovė, gali užtikrinti melioracijos įtaisų palaikymą tvarkoje ir apsaugoti nuo nuostolių, kylančių iš jų ištīžimo. Jeigu neužtikrintas melioracijos darbų išnaudojimas tolimesniems žemės kultūros žygiams, tai reikalavimas ūkininkams sudėti palūkanas ir palaikyti tvarkoje įtaisus yra netikslus. Nereikia užmiršti, kad kiekvienas priverstinas tam tikrų prievoļų pildymas, nematant iš jo nei dėl savęs, nei dėl visuomenės jokios naudos, virsta savotiška baudžiava. Ir dėl to tokia organizacija, susijusi su tokiu griežtu prievoļu pildymu, kaip tai yra reikalinga melioracijos įtaisams tvarkoje palaikyti, (kad jos uždavinių vykdymas nebūtų ūkiškai-finansiniu atžvilgiais bergždžiu ūkininkijai ir net nuostolingu darbo ir lešų eikvojimu ir nepateisinamu apsunkinimu) būtinai reikalinga, kad jos dalyviai netiktais suprastų tų prievoļų reikšmę jų ūkiui, bet, jau bendrovę steigiant, būtų pasiryžę nusausinimą neatidėliotinai išvystyti ligi reikiamaus aukštumos. Tikslingiausia

būtų iškarto steigti ne melioracijos, bet žemės kultūros bendrovė, užtikrinant jai pilnos galimybės tuč-tuoju imtis kultūros priemonių, kaip tik sulig melioracijos darbų eiga bus galima.

Mes matome, kad praktikoje melioracija ir žemės kultūra melioruotuose plotuose, ūkiškai-finansiniai atžvilgiai yra taip glaudžiai tarp savęs susiję, kad rūpintis viena, apleidžiant nors laikinai antrą, be didžiausią nuostolių visuomenei bei daugumai ūkininkų neįmanoma. Juo ilgesnis laikotarpis praeina nuo melioracijos darbų pradžios iki pradėjus platesnėms kultūros priemonėms duoti atatinkamą pelno prieaugli, tuo tie nuostoliai didėja, neigiamai veikdami į būsimą kūrybos pelningumą. Tokiose aplinkybėse net tiksliausia savo pagrinduose melioracija bei kultūra ir tai palankiausiose sąlygose, ūkiškai-finansiniu atžvilgiu gali visiškai nepasisekti dėl perdidelio kultūros sugaišinimo.

Kaip žalingai gali atsiliepti kūrybos kalkuliacijai ir suinteresuotų ūkininkų būklei, neatsargūs šiais atžvilgiais melioracijos žygiai, net savaimė iš esmės visai racionalūs, vėl paaiškinsiu konkrečiu pavyzdžiu. Norima sukultūrinti didesnę pelkétą upelio slėnį kokių 1000 ha ploto. Su pertraukomis ji turi apie 10 km. ilgumo, platumas vietomis siekia 2 km. Tiktai didžiausiam vandens pertekliui nuleisti reikia, paties kultūrinamojo ploto ribose iškasti nemažiau 10 km. nuleidžiamojo kanalo, neskaitant jau joto aukščiau bei žemiau to ploto ir dar kokius 6—10 km. stambesniųjų jo šakų. Imame sąskaitos pagrindan tiktai išviso 16 km. magistralinių griovių. Kadangi, turint omeny būsimą pelkės ir griovių suslūgimą, vidutiniškas magistralių skerspiūvis (profilis) sieks kokių 4—5 ketv. m. (viršuj apie 5 metr., dugne 1 m. platumo ir apie 1,5 m. gilumo), tai viso kasimo 16 km. ruože susidaro apie 72.000 kbm. Skaitant kub. metr. tik po 1 lt., gauname 72.000 litų išlaidų vien tiktai kasimo darbui, neskaitant kelių bei tiltų paruošimo ir iškastos žemės išskleidimo. Priėmus trečdalį išlaidų valstybės sąskaiton, savininkams tenka išsimokėti ir apmokėti palūkanomis nemažiau 48.000 lt. Taigi, pirmais penkeriais metais reikės mokėti (iš 4%) po 1920 lt. palūkanų, per kitus 10 metų po 48.000 lt. amortizacijos ir vidutiniškai po 960 lt. palūkanų. Iš viso melioracijon bus įdėta apie 67.000 lt. O kur dar griovių palaikymo ir kitos išlaidos? Ko ūkininkai gali iš tokio „generalinio“ nusausinimo laukti? Ar jiems atsiranda iš tokios melioracijos koki nauji pajamų šaltiniai? Ar per jos įtaką padidėja pajamos iš pelkės, kurios kol kas né palūkanų nepadengia? Visai ne. Pelkės paviršiui nustojus didžiausio vandens pertekliaus, papras-

tos rūkščios žolės jau netarpsta, o geresnės savaime negreitai gali atsirasti tokiam kieky, kad bent šienavimas išsimokėtų. Ištikrųjų, kadangi šiuo atsitikimu trūksta dar smulkaus nusausinimo, reikalaujančio daug didesnių išlaidų negu magistralės, ir trąšų, tai ant taip šykščiai nusausintos pelkės galima greičiau sulaukti žilvyčių, šilų ir visokių krūmokšlių bei menkų medelių suželimo, apsunkinančio būsimą kultūrinimą, negu naujo geresnio žolyno. Tokiu būdu, be smulkaus nusausinimo ir tikslų kultūros priemonių, šiame atsitikime savininkams būtų užkrauta tokia naujų bergždžių mokesčių ir prievolių našta, kad tiktai didesnis pašalinį pajamų perteklius, galėtų atskirus iš jų išgelbēti nuo neišvengtino skurdo ir turtiškos prazūties, imant dėmesin, kad melioracijos užviršijimui reikia nepalyginant didesnių lėšų, negu magistralėms (paprastai ūkininkams trūkstančių)*).

Visa tai rodo, kad toliau reikėtų eiti kitokiu keliu. Iškilus kur sveikiems žemės kultūros kėlimo sumanymams, arba juos ten sužadinus, steigti dalyvių sąmoningai numatytiems žemės kultūros uždaviniams vykdyti, žemės kultūros bendrovę, užtikrinant jai ir pilną galimybę tuos uždavinius be sugaišties ir nuostolių įvykdinti. Bendrovės kūryba savaime apims ir nusausinimo darbus, kaip vieną iš pirmųjų priemonių jos tikslams pasiekti, atliekant kiekvienu žygiu tiktai tokį jų kompleksą, kiek artimiausiam kultūros žygiui būtinai reikalinga. Žinoma, tokios žemės kultūros bendrovės pirmiausia galima bus tiktai ten įgyvendinti, kur tam tikrų kultūros priemonių pravedimui ir išnaudojimui dirva bus daugiau priruošta, būtent: kur atsiranda daugiau žmonių, sąmoningai pasiryžusių įvykdinti viską iki galo ir sugebančių paruoštinas kultūras, paskui tiksliai išnaudoti. Vienu plunksnos mojimu arba parėdymu „iš viršaus“ to pasiekti negalima: čia reikia iniciatyvos ir pasiruošimo vietoje, iš pačių suinteresuotų ūkininkų tarpo. Jau dabar reikės didelių pastangų padėti, kad įtikinus palieustus melioracijos ūkininkus, dėl tolimesnio melioracijos išvystymo bei jos pelningumo. Pradžioje noroms-nenoroms teks pasitenkinti paprastu melioracijos bendrovių organizavimu, tikslu palaikti paruoštas įtaisas tvarkoje, kurios propagandos ir gerų pavyzdžių žadinamos ir laiko bei vargo pamokintos, savaime pa-virs žemės kultūros bendrovėmis. Taigi, ir čia tiktai tiksliai organi-

*) Tragedija padidėtų ad absurdum, jeigu prisilaikant to paties „planningumo“, prieš pradedant kultūrinimą, būtų įvykdintas dar ir detalinius viso ploto nusausinimas.

zacija gali išvesti juos pagaliau, su melioracijos įstaigų pagalba, iš daugumai žalingos padėties į tikrąjį žemės kultūros kelią.

Jeigu valstybei arba atskiram stambesniams žemės savininkui, turint įvairios rūšies savų žemių, reikalaujančių melioracijos, reikėtų nustatyti jų melioracijai arba kultūrinimui planą, tai gal būtų nevisai išmintinga pradėti nuo sunkesniųjų, ypač mažiau pelningų, paliekant lengvesnes bei pelningesnes. Be to, atskiram savininkui gal ne visai bus ūkiška kibti prie naujų kultūrų ruošimo, nesutvarkius pirmiau apleistų senųjų, bet ir šiais atsitiki-mais viskas priklauso nuo to, kur ūkiškos išdavos bus ryškesnės bei pelningesnės. Turint valstybei reikalo su atskirų ūkininkų arba jų grupių atskirais sumanymais, valstybiškai manant, néra teisingo pagrindo, nustatant melioracijų planą, vadovautis tais pačiais sumetimais. Jeigu melioracija savaime turi sveikus ūkiškus pagrindus, tai juk neteisinga duoti vienai prieš kitą pirmenybės tiktai dėl to, kad pirmoji jos savininkui pelningesnė, kad pirmojo melioruotoji žemė esanti geresnės rūšies, taigi duodant ištikrųjų pirmenybę turtingesniams prieš mažiau pasiturintį. Juk vienas svarbiausijų valstybės šulų vis tik buvo ir lieka teis-ingumas, be kurio ji visuomet labai šlubuoja, nepaisant jokių „tiks-lumų“. Dėl to jau šiek-tiek teisingiau vykdyti melioracijos bei žemės kultūros sumanymus pagal prašymų gavimo eilę. Bet ištikrųjų, statant melioracijos klausimą taip, kaip mūsų nurodoma, būtent: imantis jos tiktai aiškiai numatytiems ir visais atžvilgiais užtkrintiems bei pribrendusiems žemės kultūros uždaviniams vykdyti, bent pradžioje, dėl eilės ir varžytis nereikės, nes tokį pri-brendusių sumanymų, be ypatingų propagandos pastangų, pradžioje neperdaug atsiras. Dėl to teks imtis kūrybos rémimo ten, kur tam atsiranda gera proga, nežiūrint, ar tai „pirmos“, ar „antrosios“ eilės darbas.

Mūsų melioracija iki šio laiko su viršuj išdėstytais dėsniais bei sumetimais šiek-tiek prasilenkdavo. Svarbiausias buvo pagrin-das, kad melioracijoje (pirmoje eilėje bendrame nusausinime), buvo numatoma grynai technikinė, visai savaiminga priemonė, valdžios ūkininkams teikiama kaip jos globos malonė ir dėl to visas kūrybos planas galėjo būti paremtas grynai techniniais sumetimais. Buvo manoma, kad sutvarkius stambiuosius vandens takus, toliau jau ūkininkai ir patys sugebės pasirūpinti tų takų išnaudojimu bei išvystymu savo ūkių kultūros reikalams, ypač senųjų naudojamųjų „geresniųjų“ žemių, bet tas neįvyko, nekal-bant apie melioracijos palieustus dykumų didesnius plotus, kuriais

beveik visai nesidomėta. Tokiu būdu jidėtos į šitą kūrybą lėšos bei pastangos, didesnėje dalyje lieka bergždžios ir iš esmės, privatiniuo ūkio atžvilgiais, kūryba duoda nemažus nuostolius. Maža to, kaip matėme, esančiose sąlygose pačių paruoštų įtaisų likimas lieka abejotinas, nekalbant jau apie uždėtą paliestiemis ūkininkams sunkią naštą, kuri jų akysė pelningumo atžvilgiu nepateisinama. Tokia pat klaida buvo padaryta ir Vokietijoje, kur pradžioje žemės kultūros srity pasitikėta vien privatine iniciatyva ir jai palengvinti, iš valstybės pusės buvo plačiai skatinami bei šelpiami tiktais hydrotechniniai darbai ir ypač įruoštiems įtaisams palaikyti tvarkoje, vandens tvarkymo bendrovės (Wasser-genossenschaften). Tačiau pasirodė, kad ir ten bendras (generalinis) nusausinimas ir apskritai bendras drėgmės sąlygų sutvarkymas, neužtkrinus išanksto tam tikromis pažadinimo bei priverstimo priemonėmis, jo neatidėliotino išnaudojimo žemės kultūros uždaviniamams vykdyti, davė daugumai tiktais nuostolių. Ūkininkai, nežiūrint gausių bei pigių kreditų, visiškai nesiskubino melioracijos padarinius išnaudoti, matė joje kaip kada žalingą priemonę ir tokiu būdu jidėtos į tą melioraciją stambios lėšos likdavo didesnėje dalyje palaidotos. Kol lepinamos visokiai būdais, ypač aukštais muitais, žemės ūkis ten žydėjo ir kapitalų buvo didelis perteklius, ūkininkai pripratę prie militarinės Prūsų drausmės, nieko nenormalaus bergždžiose melioracijose nematė ir ypatingo tokios „baudžiovos“ sunkumo nejautė. Vienas kitas vis tik sutvarkytas vandens takais savo ūkio reikalams retkarčiais pasinaudodavo ir buvo vilties, kad pamažėliu ir kiti pradės sekti anų pavyzdžiu. Iš daromus daugumai nuostolius nebuvo atsižvelgiama. Karas ir jo pasėkos šitą finansinę bei ūkišką idilią griežtai sugriovė. Pinigai taip nežmoniškai pabrango, jog laikyti didelius kapitalus bergždžiais melioracijoje pasidarė nepakenčiamu dalyku. Dėl to po karo mestasi į priešingą kraštutinumą, imamasi griežtų priemonių, kaip tu vandens tvarkymo bendrovį pavertimui žemės kultūros bendrovėmis, taip ir paties kultūrinimo paskatinimui bei paskubinimui net priverstinu būdu. Tuomi tenka ir mums susidomėti ir stoti į gyvenimo rodomas vėžes, statant priešaky žemės kultūros skatinimą bei rémimą pritaikant techninę melioraciją, kaipo priruošiamąją žemės kultūros žygiams pegelbinę priemonę, konkrečiams jos reikalavimams. Mes būdami labai toli nuo to ūkiško bei finansinio Eldorado, kuriame prieš karą gyveno Vokietijos ūkininkija, turime dar mažiau pagrindo bei galimybės laidoti taip pas mus negausius kapitalus bergždžiose įmonėse ir

apsunkinti ūkininkiją neproduktingomis išlaidomis bei nedėkin-gais darbais. Žinoma, ir šioje srity yra darbų, kurių prirodošiamas atlikimas būtinai reikalingas atskirų intensingesnių melioracijų bei kultūrų įvykdymui, kaip pav., ne kuriais atsitiki-mais, kada melioracija daugiau pribrendusi, stambesniųjų vandens takų sutvarkymas. Bet imant dėmesin beveik visišką tokį darbų ūkininkams neproduktingumą, jų vykdymas dabartinėse aplinkybėse pateisinamas tiktais tada, kai jie atliekami ir paruoštos įtaisos palaikomos vien valstybės lėšomis bei sąskaita, kas pastaruoju laiku ž. U. M-jos, rodos, ir numatoma daryti.

Negalime mes taip pat sekti Prūsų militarizmo išauklėtą, po-karinę biurokratišką Vokietijos kūrybą žemės ūkio kultūros srity, kada įsivyravę svetimi ūkininkai gaivalai darė ant jos nugaros bei jos sąskaiton visokius plataus biurokratiško užsimojimo eksperimentus. Iškrijo tokia kūryba ir patiemis vokiečiams, nors ir gerai pripratusiems prie panašių valdžios eksperimentų, privėdė ūkininkiją prie visiško ištžimo, o visą Vokietiją prie dabartinio ekonominio susmukimo. Nuo tokios biurokratiškos linkmės, rodos, ir mes dar esame nevisai atsipalaidavę, ką rodo ir mūsų melioracijos įstatymai, net naujoje redakcijoje, jau numatančioje ir žemės kultūros darbus (9, 10 §§). Dėja, pastarieji paliesti įsta-tyme labai šykščiai (gal tai ir geriau), ir iš jų įsivaizduoti tikrą būsimos kūrybos eigą negalima. Viskas priklausys nuo to, kaip ji išsvystys praktikoje. Šiuo atžvilgiu aiškių bei drąsių žygių dar nematyti. Iš įstatymo redakcijos atrodo, kad privatinei kūrybai šioj srity šelpti kelias neužkirsta. Tikslus, pelningas kaip smulkesnių, taip ir stambiausių dykumų kultūros sumanymų įvykdymas yra galimas tiktais grynai ūkišku būdu, privatinėje savininkų kūryboje, valdžios įstaigoms tiktais šelpiant tą kūrybą finansiniai bei techniniai ir sulig reikalaujančių joje, tai iš aukščiau išdėstyto savaimė aišku. Tiktais ūkišku būdu, suinteresuotiems ūkininkams arba jų organizacijai šeimininkaujant visoje kūryboje, yra galimybės išvengti to žalingo trukdymo su kultūros priemo-nėmis melioruotuose plotuose ir perbrangios gamybos bei nevy-kusio gamybos išnaudojimo, su kuriais yra susijusi „sistematin-ga“ bei „planinga“, iš esmės rangoviška, biurokratiška kūryba.

Apskritai, dykumų kultūros reikalais pas mus iki šio laiko dar rimtai nesidomėta. Vis dar svarstoma visokie abejojimai, už-sienio praktikos senai jau išrištas, o jeigu kuris iš jų dar reikalauja patikrinimo mūsų sąlygose, tai juk atlikti tai gali vėl tiktais plati gyva praktika, nekalbant jau apie tai, kad tokiaiatsitiki-

maiš vis tiek visuomet pritaikomų receptų išrasti negalima. Buvō, rodos, prieita išvados, kad pirma reikia platesnių šioj srity bandymų, ir ruoštasi prie tam tikros bandomosios stoties įsteigimo, be kurios nurodymų negalima esą imtis praktiškos platesniu mąstų kūrybos. Néra abejonės, kad bandomoji dykumų kultūrai tyrinėti stotis ir ypač bandomieji bei pavyzdingi ūkiai bus mums reikalingi vienok ne tam, kad pradēti išnaujo jau atliktus užsieny bandymus bei tyrinėjimus, bet tam, kad juos tėsti toliau, naujiems klausimams išrišti, kiek jie iškils praktikoje mūsų sąlygose. O tokiu atsitikimu, kad išvengus pedantiškų bei bergždžių, gyvenime nereikalingu, darbu, bandomoji stotis, ir bandomieji ūkiai gali produktingai, nekartodami jau daug kartų atliktų bandymų bei tyrinėjimų, darbuotis tiktais kartu dirbančių toje pat srity praktikų-ūkininkų arba jų specialių organizacijų, kad radus toje praktikoje ne tiktais savo darbuotés papildymą, bei jos išdavų platesnio pritaikymo progos ir dar *reikalingų jos praktiškam darbui realių uždavinii*. Tiktais prasidėjusi šabloniška, užsienio pavyzdžiai bei išaiškintais ten pagrindais, privatinė kūryba iškels tyrinėtinus stotyje klausimus ir papildys reikalingus tam tikslui bandymus. Taigi, reikia pirmiau sužadinti, pasiremiant, visais atžvilgiais šiam tikslui pakankamais, gausiais užsienio praktikos nurodymais, privatinę iniciatyvą, privatinius praktiškus kūrybos bandymus, o atsiradusius peremti bei sušelpti. Toki privatinės kūrybos židiniai, atatinkamai, reikalui esant, gali savaime virsti bandomaisiais ūkiais ir be bandomosios stoties įsteigimo, o be praktiškų ūkių bandomoji stotis arba neturės tinkamos medžiagos savo darbui, arba jos labai brangi darbuoté pavirs bergždžių bandymų sportu, nėkam nereikalingu. Aišku, kad privatinei praktiškai kūrybai pradēti néra jokio pagrindo laukti bandomosios stoties steigimo ir jos būsimų nurodymų, kurių ji dirbdama be jokio ryšio su praktikais, tais atsitikimais, kai kultūros priemonės dar užsienio praktikos neišaiškintos, tiksliai duoti negalės, kol jie mūsų praktikos nebus iškelti aikštén, kaip stoties veikimo objektas.

Nauju, nors ir nedrąsiu žingsniu pirmyn žengdami, dykumų kultūros kūryboje tenka pripažinti, žemės ūkio Rūmų ruošiamus išairiose vietose „bandomuosius“ laukelius, tačiau jie gali turėti ne „bandomosios“, bet tiktais „parodomosios“ reikšmės (pavyzdžių rodymas), propagandos tikslais tarp tų ūkininkų, kuriems jau ir atliktas generalinis nusausinimas duoda galimybės tuos pavyzdžius pamégdžioti. Šiuo atžvilgiu, jie yra labai reikalingi ir naudingi, kaip viena iš priemonių melioracijos įklimpusį vežimą nors

dalinai bei pamaželiu pastūmėti iš bergždumo purvyno. Dėl dykumų smulkiajų sklypų, tokia priemone gali būti išrištas visas jų kultūros klausimas, kiek tas išrišimas nepriklauso nuo finansinės paramos. Žinoma, šiam tikslui pavyzdžiai turi būti paruošti ne „bandomai“, bet tikrai pavyzdingai, kad nevykusiais eksperimentais nepagadinus kaimynų - žiūrovų „auditorijos“ ūpo bei palankaus kultūrinimui nusistatymo. Taigi, dėl laukelių rengėjų tas darbas turi būti jau ne „bandomuoju“, bet paprastu, dar be „auditorijos“ jų gerai išmègintu. Kaip bandymai, tokie pavyzdingi laukeliai turi nedidelės reikšmės, kadangi platesnės praktiškos kūrybos atžvilgiu jie beveik nieko nenušviečia. Juk svarbiausias tokioje kūryboje klausimas, tai pačios kūrybos metodų bei priemonių, apskritai, visos jos sudėtingos struktūros, įvairiai atsitiki-mais tikslumas bei pelningumas, ką galima išaiškinti ne atskirų kultūros momentų arba žygį šablonišku pakartojimu, bet viso tų priemonių kompleksso, kaip jis tiksliam pelkés ūkyje susitelkia įvairiose sąlygose, išmèginimu bei patikrinimu jų ūkiškose išdavose. Kitaip — išeina tik žaidimas.

Išdėstytais aukšciau sumetimais, apgailėtina, kad iki šio laiko nepasirodo reikalingas melioracijos bendrovių įstatymas, apie kurio paruošimą jau pirmiau teko girdėti. Kaip matėme, bendrovių organizacija būtinai reikalinga jau pačių paruoštų melioracijos įtaisų tiksliam bei sėkmingam palaikymui tvarkoje, nekalbant jau apie jų būtinumą dykumų kultūros kūrybai platesniu mąstų.

Pagaliau, netvirtą dykumų kultūros stovį rodo ir ta aplinkybė, kad, rodos, pas mus dar galutinai neišspręstas ir jos žinybos klausimas. Šiuo atžvilgiu, būtų labai nepageidautina rūpini-maši technikinės melioracijos ir kultūros reikalais pavesti dviem atskiroms įstaigoms, kaip kūrybos šeimininkėms. Dažnai gali atsitikti, kad kiekviena tų šeimininkų dirbs savo planu, nesuderinamu su kitos nusistatymu. O tai netikslu ir neproduktinga. Visas ankstai susijęs darbų kompleksas, apimantis kaip nusausinimą, taip ir kultūrinimą bei paruoštų kultūrų ir įtaisų priežiūrą, reikalauja vieno bendro šeimininko, pilno visos kūrybos valdovo bei rūpintojo, kad išvengus tos žalingos ūkininkams painiavos, kuri taip trukdo ir vargina norinčius pagerinti savo ūkių kultūrą ūkininkus Vokietijoje su jos įstaigų labirintu.

Kuršénai, 1932 m.

Inž. M. Chmieliauskas

Vieno leidinio istorija

Visuotiniame Matininkų ir Kultūrtechnikų Sąjungos suvažiavime, matininkui Tylekui pasūlius, buvo nutarta išleisti lenteles koordinacių priaugimams skaičiuoti aritmometru. Tam tikslui buvo nutarta paskirti 900 litų ir pavesta Valdybai šiuo reikalui rūpintis.

Tuojau po suvažiavimo, atvyko pas mane mat. Tylekas ir pranešė, kad dėl lentelių išleidimo jis jau tarësi su kai kuriais leidėjais ir, kad vienas lentelių ekzempliorius kaštuos ne mažiau 3—5 litų. Visa medžiaga: kaip pačios lentelės, taip ir joms paaiškinimai ir kt. jo (mat. Tyleko) jau paruošta spausdinti.

Kadangi kaina pasirodė man šiek tiek didoka, be to, negalėdamas be Valdybos nutarimo padaryti užsakymo, tuo labiau, kad Valdyba dar nebuko pasiskirsčius pareigomis, prašiau mat. Tyleko perduoti paruoštą medžiagą man. Pastebėjau, kad leidinys bus Sąjungai nuostolingas ir paaiškinau, kad mëginsiu tartis betarpai su spaustuvémis, o ne su leidėjais, nes tuo tikiuosi sumažinti leidinio išleidimo išlaidas. Mûsų pasikalbėjimas su mat. Tyleku tuo ir pasibaigė. Kiek véliau lenteles spausdinti pasiūliau „Raidës“ spaustuvei, kuri už 500 ekzempliorių be aptaisų paprašé 450 litų. S-gos V-ba, apsvarsčius pasiūlymą, nutaré pasiteirauti kitose spaustuvėse, gal apsiims pigiau tą darbą atlikti. Buvo gautas pasiūlymas atspausdinti 500 ekzempliorių už 250 litų, Valdyba minétą pasiūlymą priémë ir pavedé man to darbo priežiūrą. Matininko Tyleko daugiau nemažiau ir jo žadetos medžiagos nesulaukęs pats pradéjau ruošti lentelėms paaiškinimus ir pavyzdžius. Pačias lenteles maniau spausdinti iš „Przegląd mierniczy“ išleistų lentelių. Šios lentelės išleistos po karo. Jos yra šiek tiek pakeistas ir žymiai patobülintos inž. Orlovo.

Bet koks buvo mano nusistebėjimas, kada „Raidës“ spaustuvé pranešé man, kad lentelės, dėl kurių tariausi, jau surinktos ir trûksta tik įžangos bei paaiškinimų, kuriuos prašé manęs paruošti.

Pareikalavus iš spaustuvés paaiškinimų, kieno parédymu jie surinko lenteles, paaiškéjo, kad užsakymas duotas „Spaudos Fondo“, kuris dėl šio leidinio yra susitarës su autoriumi mat. Tyleku.

„Spaudos Fondo“ vedéjas papasakojo, kad mat. Tylekas pasiūlë jam išleisti jo sustatytas sin ir cos lenteles ir įteiké visą medžiagą, matininkų sąrašą, kurie nori lenteles pirkti ir paaiškino, kad Matininkų ir Kultūrtechnikų S-ga atsisaké lenteles leisti.

Žinoma, kad konkuruoti su „Spaudos Fondu“ bûtų netikslu ir nepatogu, dël to šis įvykis buvo praneštas S-gos Valdybai, kuri nutaré lentelių neleisti. Po kiek laiko, „Spaudos Fondo“ vedéjas kreipési, prašydamas duoti lentelėms tinkamą pavadinimą ir jas paaiškinti skaičiavimo pavyzdžiais, nes mat. Tyleko duotas tik vienas pavyzdys ir tas neužbaigtas. Be to, prašo duoti korektūrai inž. Orlovo lenteles, kurios išleistos prieš karą, nes duotose mat. Tyleko pokarinése lentelėse pastebéta korektūros klaidą.

Kadangi dël lentelių leidimo „Spaudos Fondas“ buvo susitarës su mat. Tyleku, kuris pasivadino tų lentelių autoriu, tai aš griežtai atsisakiau kuo nors „Spaudos Fondu“ šiame reikale padëti.

Tačiau, ménesiui praslinkus, „Spaudos Fondas“ dar kartą kreipési prašydamas jiems padëti, nes dël aukščiau nurodytų trûkumų jau senai surinktos lentelės negali bûti išleistos.

Turédamas galvoje, kad bendrai lentelės yra naudingos ir reikalingos, kad nors S-ga prie šio leidinio ir neprisidéjo, bet bûtų labai nemalonu išgirsti, ypač iš užsienio draugų, kad Lietuvoje neatsirado matininkų, kurie sugebëtų tinkamai suredaguoti jau visiems žinomų lentelių, aš, kai kurių draugų paskatintas, sutikau „Spaudos Fondo“ leidžiamas lenteles redaguoti. Sutikimas mano buvo duotas su sâlyga, kad lentelėse bûtų pažymëta, kad jų sustatytojas yra inž. Orlovas.

Nors man begalo nemalonu šio leidinio istoriją viešai papasakoti, nes ši istorija yra vienkart ir mûsų drausmingumo ir solidarumo liûdna istorija, bet tas paaiškinimas reikalingas, kad Sąjungos Valdyba nebûtu apkaltinta suvažiavimo nutarimo nepildyme.

Kronika

Nauja kultūrtechnikų laida

Kédainių Aukštesnioji Kultūrtechnikų mokykla, šiemet išleido III savo auklétinių laidą. Trečios kultūrtechnikų laidos išleistuvés įvyko birželio mén. 22 d. mokyklos rûmuose.

Baigé mokyklą šie asmenys: 1) Giraitis Kazys, 2) Girnius Kazys, 3) Jasinevičius Jurgis, 4) Jurgelionis Stasys, 5) Lapé Juo-

zapas, 6) Maželis Bronislovas, 7) Pečiūra Jonas, 8) Šlapelis Povilas, 9) Šnirpūnas Vincas, 10) Tenys Pranciškus, 11) Veršelis Jonas ir 12) Viksva Pranciškus - Stanislovas. Apie tiek pat mokinėti tikimasi išleisti rudenį.

Akte dalyvavo visas pedagogų personalas ir svečiai: žemės Reformos dep-to direktorius ir žurnalo „Žemėtvarka ir Melioracija“ redaktorius inž. M. Chmieliauskas, žemės Tv. dep-to direktorius inž. Z. Bačelis ir Vyr. Statybos inspektorius. Iš dabar baimęsi mokyklą du pereina dirbtu į Žemės Ūkio Rūmus, o likusieji į Žemės Tv. dep-tą, kurie bus iškomandiruoti prie žemės nusausinimo darbų.

Iš Tarptautinės Matininkų Federacijos
gautas šio turinio laiškas:

Ženeva, Zürichas, 1932 m. gegužės m. 24 d.

Pone Prezidente ir brangūs draugai!

Pirmiau negu pranešant apie tvarką ir programą nuolatinio posėdžio, įvykstančio š. m. Varšuvoj, mes turime garbės pranešti Tamstoms sekantį nusistatymą, priimtą Ženevoj, 1931 m. liepos mén.:

Kad pagerbti mūsų draugus Lenkijoje, pageidaujama, kad kiekvienna tautinė draugija, kuri sudaro dalį federacijos, būtų reprezentuojama, apie ką mes prašome viešai paskelbti Tamstos krašte.

Pranešdami smulkesnę programą, prašome priimti kuoširdingiausius linkėjimus.

Tarptautinė Matininkų Federacija.

P a s t a b a: Kiek teko girdėti Matininkų ir Kultūrtechnikų Valdybos nusistatymas, dėl žinomų sumetimų, savo delegatų nebesiūs.

Amortizacija už matavimo instrumentus

Žemės Reformos Valdyba, laikydamasi „Matininkams ir kultūrtechnikams matavimo ir bražymo įrankiais aprūpinti įstatymo“ nutarė, ateityje amortizacijos mokesčių mokėti šia tvarka:

- 1) Pilną amortizacijos mokesčių normą sumoje 20 lit. mokėti per 12 mėnesių į metus — matininkams ir kultūrtechnikams, kurie siunčiami lauko darbams ir dirba visą lauko periodą su nuosavais instrumentais.
- 2) Matininkai ir kultūrtechnikai, kurie dėl nesugebėjimo lauko

darbo vykdyti ar dėl negalėjimo bus atšaukti į bražykla, matavimo instrumentų amortizacijos mokesčio nustoja gauti nuo atšaukimo dienos, o gauna tiktais už bražymo įrankius amortizaciją, sumoje 3 lit. Apie matininkų ir kultūrtechnikų nesugebėjimą lauko darbus vykdyti sprendžia Žemės Tvarumo Dep-tas.

- 3) Matininkai ir kultūrtechnikai, dirbą visą lauko darbų periodą, amortizacijos mokesčių — 20 lit. gauna ligi sekančių metų laukų darbų periodo pradžios, t. y. ligi gegugės mén. 1 d., o tolimesnis amortizacijos mokesčių mokėjimas priklausys nuo to, ar jie vyks į lauko darbus.

K n y g o s

„Практическое руководство по городским с'емкам“ часть первая. Межевой Инженеръ С. В. Воронин.

Maskva, 1930 met., puslapių 175, kaina 1 rub. 85 kap.

Miestų matavimo reikalas Lietuvoje pasidarė gyvas ir aktualus: miestai smarkiai statosi, plečiasi be išplanavimo, savivaldybės galvoja apie moderniškų miestų patogumų įtaisus, rūpinasi surasti lėšų miesto planui sudaryti, ieško kas tą planą sustatyti.

Bet koks tas planas turi būti, kas Jame turi būti pažymėta?

Anot, Abendrohto*): „Miestui neužtenka žinoti savo ribas, jam svarbus tikslus atvaizdavimas visa, kas yra „ant, už, virš, žemiau, priešakyje, užpakalyje, šalia ir tarp gatvių.“

Ir tikrai — ne tik dabarties „antžeminė“ situacija: gatvės, šaligatviai, tvoros, trobesiai, priešgaisrinės sienos, gonkos, laiptai, telefono, telegrafo stulpai ir t. p., bet ir netolimos ateities „požeminė“ situacija: vandentiekio, kanalizacijos vamzdžiai, paslėpti telefono, telegrafo, elektros laidai ir t. t. (Maskvoje tų požeminėjaisymu priskaitoma net 12 rūsių.) turi rasti vietą pilnuose, įvairių rūsių, miesto planuose.

Reikalingumas iš karto surinkti visą smulkiausią medžiagą įvairiems miesto planams sudaryti, miesto planų didrodžio stambumas: 1:1000, 1:500 ir net 1:200, miestų gatvių tinklo sudėtingumas, painus kampų ir koordinacijų surišimas — sudaro tokias miestų matavimų darbų ypatybes, kurios išskiria juos iš paprastų matavimų.

*) Abendroht A. Die Praxis des Vermessungingenieurs.

Aukštam miesto plano tikslumui laiduoti, gautų matavimo davinių surišimui palengvinti ir pagrindui tolimesniams, nuolatiniam labai nepastovios miesto situacijos nutraukimui ir papildymui sudaryti, bematuojant tenka miesto teritoriją apstatyti šimtais, tūkstančiais tvirtų, pastovių matavimo ženklų.

Mieso matavimams reikalingi skirtingi instrumentai, ypatinę matavimo ženklai, kiti matavimo ir darbo metodai. Šie klaušimai labai mažai nušviečiami geodezijos vadoveliuose, todėl pravartu bus čia paminėti ir atkreipti dėmesį į inžinieriaus Voronino knygą, kuri smulkiai nagrinėja šiuos dalykus. Knyga susideda iš šių skyrių:

1. Miestų planai.
2. Miestų trianguliacija.
3. Miestų poligonometrinis tinklas.
4. Instrumentai detalinei nuotraukai.
5. Miestų gatvių nuotrauka.
6. Miestų aplinkinės sienos ir užstatytos dalies matavimas.
7. Užstatytų sklypų detalinė nuotrauka.
8. Trobesių matavimas juostos ir ruletės pagalba.
9. Kameraliniai darbai.

Šio veikalo autorius, senas Maskvos miesto savivaldybės stambaus (dabar vien matavimo inžinierių dirba 70 žmonių) matavimo skyriaus veikėjas.

Gyvais pavyzdžiais iš prieškarinių ir pokarinių miestų matavimų inžinierius Voroninas nurodo, kokie turi būti miesto planai, kaip sudaroma biesto trianguliacija ir poligonometrinis tinklas. Aprašo vartotus ir vartotinus instrumentus bei įrankius. Išdėsto tiems darbams taikintus ir taikintinus būdus ir gautos rezultatus. Pažymi padarytas ir vengtinės klaidas ir duoda daug praktiškų patarimų iš savo 25 metų darbo.

Knyga apima vien praktinę miestų nuotraukų dalį ir, kaip praktiškas vadovėlis, bus įdomus visiems, kas turi ryšius su tais darbais, ypač bus naudinga ir rekomenduotina matininkams, kuriems teks miestus matuoti, nes ši knyga labai palengvins darbą ir padės išvengti daugelio praktikinių klaidų.

I knygos tome dėstoma gulsčioji nuotrauka, stačioji nuotrauka sudarys II tomą, kuris išeisiąs vėliau.

Gale knygos yra priedai:

1. Miestų matavimo ir niveliacijos liečiančių veikalų sąrašas.
2. S. S. S. R. priimta miestų nuotraukos ir niveliacijos instrukcija.

3. Miestų geodezinių darbų normos ir darbo įkainojimas.

Paskutinis priedas, kaip sako jo autorai, leis susipažinti su miestų matavimo charakteringomis ypatybėmis, nustatyti kiekvienam matavimų momentui darbo normas ir finansiškai įvertinti kiekvieno darbo momento atlirkimą.

Kas domisi teoretine miestų matavimų darbų dalimi, gali pa-sinaudoti pirmame knygos priede autoriaus nurodyta literatūra. Šiek tiek medžiagos ras S. S. S. R. leidžiamame žurnale „Geodezistas“ (1927 m. 2 Nr.; 28 m. — 5 Nr.; 29 m. — 1, 4, 10, 11 Nr. Nr.; 30 m. — 4 Nr.; 31 m. — 4, 6, 7 Nr. Nr.).

Patartina susipažinti ir su Lenkijos viešųjų darbų ministerijos 1928 m. išleista instrukcija: „Przepisy pomiarowe metodą triangulacyjną i poligonową“, kur be teoretinės dalies galima rasti daug bražinių, schemų ir išskaičiavimų pavyzdžių. M. N.

S a r a š a s

bendru leidimu išduotų 1932 metais privatiškiems matininkams, užsiimti privatiškais matavimo darbais

Eil. Nr.	Pavardė ir vardas	Leidimo Nr. ir data	A d r e s a s
1	Abramavičius Adomas	459,1932.I.16	Kaunas, Mickevičiaus g-vė 20. Nr.
2	Babilius Antanas	458,1932.I.16	Šančiai, Juozapavič. pr. 20. Nr.
3	Banėnas J. (pr. kult.)	11531,1932.II.24	Užunvėžių km., Ukmen. ap., Kurklių val.
4	Balčiūnas-Barzda V.	11529,1932.II.24	Paparčių pašt. ag., Žąslių val.
5	Civinskas Bagdonas	11530,1932.II.24	Poniakų dv., Utenos ap., Anykščių val.
6	Chadaravičius Juozas	711,1932.I.23	Ugoriškių vnkm. Gudžiūnų v. Kėdainių ap. p. ag. Paciunėliai.
7	Čepelevičius Ilija	289,1932.I.11	Kaunas, Telšių g. 15.
8	Čepanis Juozas	11526,1932.II.24	Ukmergė, Kauno g. 43.
9	Jonikas Antanas	245,1932.I.11	Nemakščių pašt., tel. 16 Nr.

Eil. Nr.	Pavardė ir vardas	Leidimo Nr. ir data	A d r e s a s
10	Kacas Tevelis	244,1932.I.11	Panevėžys, Ramygalos g-vė 26 Nr.
11	Katilius Adomas	11285,1932.II.19	Tauragė, Bažnyčios g.vė 8 Nr.
12	Kryževičius Vladas	11528,1932.II.24	Kumpikų km., Telšių val. ir apskr.
13	Knystautas Zigmantas	11893,1932.III.8	Kėdainiai, Aukšt. Kultutechnikų Mokyk.
14	Michnevičius Česlovas	10704,1932.I.27	Šiauliai, Bažnyčios g. 21 Nr., viešbutis „Kęstutis“
15	Neilandas Julijonas	1631,1932.II.27	Kelmės m., Raseinių apskr.
16	Puzinauskas Zigmantas	247,1932.I.11	Utena
17	Radvilavičius Bened.	246,1932.I.11	Kaunas, Obuolių g-vė 10 Nr.
18	Račiūnas Jurgis	10252,1932.I.12	Marijampolė, Vytauto g.vė 51 Nr.
19	Rostovas Jurgis	10707,1932.I.27	Šiauliai, Pagyžių g-vė 114-a Nr.
20	Renigeris Stasys	843,1932.I.27	Panevėžys, Vasario 16 d. g-vė 3 Nr.
21	Račinskis Stasys	11525,1931.II.24	Šilalės m., Tauragės apskr.
22	Rusteika Povilas	3532,1932.II.25	Alytaus ap., Antemunio val., Rumbonių dv.
23	Slonimskas Abraumas	248,1932.I.11	Ukmergė, Kęstučio aikšt. 11 Nr.
24	Steigvila Kostas	10251,1932.I.12	Merkinės m. Alytaus apskr.
25	Skuodis Česlovas	807,1932.I.27	Gruzdžių palv., Raseinių ap. ir valsč.
26	Savickis Dimitrijus	12465,1932.III.18	Kaunas, Kalniečių g. 3 Nr. but. 3.
27	Survila Tomas	2389,1932.IV.2	Aukštadvario dv., Ramygalos val., Panevėžio apskr.
28	Saulytas Fricas	2407,1932.IV.4	Kaunas, Vidūno alėja 17 Nr. but. 1.
29	Vaižgėla Vladas	8738,1931.XII.31	Butrimonių pašt., Paškuniškių vienk.
30	Zaremba Stasys	10253,1932.I.12	Raguvos paštas